

ERDŐDY GÁBOR

BELGIUMI RADIKÁLIS SAJTÓVÉLEMÉNYEK A MAGYARORSZÁGI POLGÁRI FORRADALMI ÁTALAKULÁS KÉRDÉSEIRŐL 1848-BAN

Az 1830. augusztus 24-én Brüsszelben kirobbant sikeres nemzeti forradalom eredményeként létrejött belga monarchia a 19. század egyik legmodernebb és leghaladóbb alkotmányos berendezkedésén alapult. Az európai fejlődés sajátos alternatívájaként megvalósuló új típusú rendszer katolikusok és liberálisok szoros együttműködésére, a liberális katolicizmus értékrendjére épült fel és működését széles társadalmi konszenzus, a belga unionizmus közös vállalása biztosította. A nemzeti összefogással szemben csak kevesen fogalmaztak meg eltérő elképzeléseket, erőtlen próbálkozásaik azonban sokáig érdemi visszhang nélkül maradtak.

Az úgynevezett vegyes (katolikus-liberális) minisztériumokban szimbolikusan megjelenő unionizmust elutasító konzervatív ultramontánok mellett kezdetben a demokratikus-republikánus kezdeményezés képviselői hallatták hangjukat. Az alkotmányos rendszert az úgynevezett nagy organikus törvények megalkotásával kiteljesítő munkálatok során az 1830-as években vált jelentős politikai tényezővé a progresszív (demokratikus) liberálisok irányzata, melynek a pragmatikus, mérsékelt liberális vonulattól történő elkülönülése

¹ A belgiumi sajtó Magyarország-képére ld. még korábbi tanulmányaimat: A magyarok belga szemmel. Adalékok a magyar kérdés külföldi megítéléséhez 1848–1849-ben. (In:) *A hosszú tizenkilencedik és a rövid huszadik század. Tanulmányok Pölöskei Ferenc köszöntésére*. Főszerk. Gergely Jenő. Szerk. Csapó Csaba, Dobszay Tamás és Zeidler Miklós. Bp., 2000. 109-120. o.; Liberális belga vélemény az 1848–49. évi magyarországi események alakulásáról a L'Observateur Belge alapján. (In:) *Nemzeteken innen és túl. Tanulmányok Diószegi István 70. születésnapjára*. Szerk. Erdődy Gábor és Pók Attila. Bp., 2000. 47-78. o.; Flandriai liberálisok az 1848-1849-es magyarországi eseményekről a *Le Messager de Gand et des Pays-Bas* című hírlap cikkeinek tükrében. (In:) *Magyarhontól az Újvilágig. Emlékkönyv Urbán Aladár ötvenéves tanári jubileumára*. Szerk. Erdődy Gábor és Hermann Róbert. Bp., 2002. 107-132.; Vezető belga liberális hírlapok a magyarországi eseményekről 1848-ban. *Századok*, 2002/4. 789-822.; Vezető belga liberális hírlapok a magyarországi változásokról 1849-ben. *Századok*, 2002/6. 1385-1409.

mindenekelőtt a demokrácia eltérő értelmezéséből következett. Programjuk az évtized derekán a kommunális és a tartományi, valamint a felsőoktatási törvény kidolgozásához, illetve a leuveni katolikus egyetem újra létrehozásához kapcsolódó vitákban kristályosodott ki. A mindenekelőtt Charles de Brouckère, Eugène Defacqz; és Constantine d'Hoffschmidt nevével fémjelzett csoportosulás a végrehajtó hatalom túlsúlya megteremtését, a kormányhatalom maximális leépítését, az állammal szemben az autonómiák megerősítését szorgalmazta. Bizalmatlanul fogadták az egyházi intézmények társadalmi befolyásának dinamikus növekedését, bizonyos monopóliumaik kialakulását az oktatás szférájában, és laikus iskolai rendszer megteremtését követelték. Nem kis mértékben történelmileg felhalmozódott negatív előítéleteik hatása alatt az 1830–40-es években lezajló változásokat a „liberális intézmények katolizálásaként” élték meg, melynek következtében soraikban egyre szaporodtak a harcosan antiklerikális ultra-liberális körök és jelenségek. Mindez nem zavarta meg azonban szoros együttműködésüket a demokratikus katolicizmus képviselőivel. Az évtized közepére felerősödött az igény valamennyi liberális irányzat átfogó együttműködésének megteremtésére. A vállalkozásban az Auguste Delfosse, valamint a Bayet-fivérek irányítása alatt működő liège-iek játszottak úttörő szerepet. 1833-ban létrehozták a „L'Union liberale” nevű társaságot, amelyhez 1836-ban Walthère Frère-Orban is csatlakozott.

A Belgium függetlenségét és semlegességét garantáló londoni szerződések 1839-ben történt aláírásával a külpolitikai dimenziókban is lezárult a belga alkotmányos rendszer kiépülésének és konszolidációjának folyamata. Megszűnt a közös külső ellenség fenyegetése, előtérbe kerültek a belső ellentmondások, felgyorsult a politikai erők differenciálódása. Az 1840-as években visszatérően (és változó sikerrel) felerősödött a homogén liberális minisztérium követelése és elindult a kormányképes „mérésékelt progresszív” alternatíva formálódása. A kísérlet élére Delfosse állt, aki 1841. áprilisában Brüsszelben, „Alliance” névvel létrehozta az országos méretű szervezett működés kereteit megteremtő központi egyesületet. Kezdeményezéséhez hamarosan csatlakoztak a jelentős városok is.

A progresszív liberálisok radikális antiklerikális fordulatát sokban előkészítették az 1842-ben megszületett törvények. Az elemi oktatás szabályozása ugyanis messzemenően kiterjesztette a katolikus egyház befolyását az állami iskolákban, amikor biztosította az egyháztanácsok számára a tanítás szellemiségének, és az iskolakönyvek tartalmának ellenőrzését. A kommunális törvény módosítása pedig lehetőséget adott az uralkodó számára a polgármestereknek a községi tanácsot kiiktató megválasztására. A nagyvárosok választójogi rendszerének az

elektori testület megalkotásában a földrajzi elvet érvényesítő, s ez által a homogén reprezentációt akadályozó megváltoztatása szintúgy a katolikusoknak kedvezett.

Radikális-liberális körökben egyre határozottabban érlelődött az ellenoffenzíva igénye. Charles Rogier kijelentése, miszerint a vegyes minisztérium kombinációja nem teszi többé lehetővé a liberális politika érvényesülését a Jean-Baptiste Nothomb vezette kormánynak címzett burkolt hadüzenettel ért fel. A Liberális Kongresszus 1846-ban történt összehívása, a pártalapítás és a programalkotás egyértelműen a progresszívek sikerét jelentette. Az elfogadott dokumentum legfontosabb feladatként jelölte meg a civil hatalom függetlenségének megvédését, az állami oktatás teljes laicizálását, az állam szekularizációját, demokratikus választójogi reform megalkotását a cenzus leszállításával. Mindeközben különös hangsúlyt helyezett az egyházi-misszió maximális tiszteletben tartására az érvényes írott alkotmány alapján. A program megvalósítására hamarosan lehetőség kínálkozott a Rogier-kormány 1847. augusztusában történt megalakulásával. A kabinetben a miniszterelnök mellett kulcsszerepet kapott az ifjú közmunkaügyi miniszter, a szociális demokrácia rendkívül tehetséges, immár az új generációt képviselő alakja, Walthère Frère-Orban.

Az új kormány már működése kezdetekor hatalmas nehézségekkel találta magát szembe. 1847 végére teljesedett ki az az évtizedek óta súlyosbodó, elsősorban Flandriában katasztrofális méreteket öltő gazdasági válság, amely a tradicionális ipar, valamint a mezőgazdasági termelés összeomlásával járt és rettenetes nyomort, éhezést, járványokat, tömeges elhalálózást zúdított a lakosságra. Az elszántan és fanatikusan dolgozó kabinet politikáját mindenekelőtt az a tény minősítette, hogy Belgium 1848-ban elkerülte a forradalmat, és a katolikus-liberális együttműködés megerősítésével olyan társadalmi-politikai stabilitást teremtett, amely képes volt ellenállni a külső forradalmi fenyegetésnek és a robbanás veszélyét magában hordozó belső szociális nyomásnak egyaránt.

A gazdasági-társadalmi problémák kiéleződése természetesen maga után vonta a szociális töltetű ellenzéki mozgalom felerősödését is. Az 1830-31-ben üléselő Nemzeti Kongresszusig, elsősorban Louis de Potter működéséig visszanyúló demokratikus-republikánus mozgalom tevékenysége különösen megélelénkült. Az Adolphe Bartels, Lucien Jottrand és a Delhasse fivérek által megszemélyesített mozgalom elutasította a szabad versenyre épülő liberális gazdaságpolitikát, nemzeti műhelyek felállítását és a munkások részvételét szorgalmazta a gyárak igazgatásában, követelte továbbá a cenzus eltörlését, az ingyenes alapfokú oktatás bevezetését, az örökségek progresszív megadóztatását, valamint kötelező biztosítási rendszer megalkotását a balesetekre, a beteg-

ségekre és az öregségre egyaránt. A programjában radikális reformokat megfogalmazó irányzat ragaszkodott ugyanakkor a magántulajdonhoz és heves vitában utasította vissza a marxizmus és a saint-simonizmus belgiumi híveinek elképzeléseit.

Alábbi tanulmány a radikális belgiumi közvélemény 1848-ban kirajzolódó Magyarország képébe nyújt betekintést. Az elemzésbe bevont hírlapok különböző irányzatokat jelenítenek meg, megtalálhatók közöttük a progresszív-liberális, az ultra-liberális, s a demokratikus, illetve radikális republikánus orgánumok egyaránt, melyek eltérő értékrendjükből következően sokszor egymástól különböző, olykor egymásnak ellentmondó állásfoglalásokat, megközelítéseket fogalmaztak meg. Pozíciójukban a liberális-katolikus unionizmus elutasítása, illetve demokratikus meghaladásának igénye, másik irányban pedig az ultramontanizmussal szembeni érdektalálkozás képezte a közös „radikális” nevezőt.

A vizsgált hírlapok közül a legismertebb, a korabeli belga közvéleményre a legnagyobb hatást gyakorló vállalkozásnak a brüsszeli L'Indépendance belge (1843-1940) tekinthető, amely a progresszív-liberális irányzatot jelenítette meg, és több kérdésben érintkezési pontokat talált a mérsékelt pragmatikus liberális véleményekkel. Ugyancsak jelentős országos kisugárzással rendelkezett az ultra-liberalizmus namuri fellegvárában megjelenő L'Éclairneur (Journal de la Province de Namur – 1832–65), amely a progresszív liberalizmus radikálisabb árnyalatát képviselte. A mérsékelt demokratikus republikánus mozgalom véleményét a Le Libéral liégeois című napilap (1845–49) alapján igyekeztünk megismerni és megismertetni. A tanulmány megírásának alapját képező három fórum mellett megjelenésük korlátozott időtartalma ellenére bevontuk a rekonstrukcióba a rendkívül markáns álláspontokat közvetítő és ezzel az összképet színesebbé, teljesebbé formáló brüsszeli ultra-liberális hetilapokat, a vasárnapi Les Débats belges-t (1848. július 30–1849. június 3.), valamint a speciális gazdasági szempontok alapján vezérelt L'Indispensable-t (Journal spécial des intérêts du commerce, de l'industrie et de l'agriculture – 1848. május 14–1850). A szintén Brüsszelben kiadott Le Débat social (Organe de la Démocratie – 1844–1849. november 1.) a radikális szociális republikánus álláspontot közvetítette olvasói felé.

1. AZ 1848 TAVASZÁN KIBONTAKOZÓ FORRADALMI VÁLTOZÁSOKRÓL

A belgiumi radikális közvélemény figyelme nemzetközi tájékozódása során 1848 első heteiben elsősorban az Itáliában lejátszódó változásokra irá-

nyult. Orgánumai üdvözölték a felerősödő reformmozgalmak általános térnyeréséről érkező híreket és különösen nagy jelentőséget tulajdonítottak annak, hogy IX. Pius is felsorakozott az olasz közvélemény által szorgalmazott alkotmányos és nemzeti törekvések támogatói mögé, miközben a békés folyamat leginkább zavaró kulcselemét az itáliai birtokainak elvesztésétől rettegő Habsburg-udvarban jelölték meg. Örömmel konstataáltak az alkotmányos átalakulás feltételrendszerének jelentős javulását a német térségben is.² A február végi párizsi forradalom kirobbanásáról közölt első értékeléseikben aggodalommal kommentálták a fővárosban lezajlott szörnyű pusztításokról érkező híreket. Néhány napon belül megnyugvással állapították meg azonban hogy, bár a revolúció hatására kezdetben nagy volt a félelem, a jelenlegi körülményeket össze sem lehet hasonlítani a 18. század végére jellemző állapotokkal, s a köztársaság nagyobb nehézségek nélkül stabilizálódik, Európa békéjét pedig távolról sem veszélyezteti.³ Bár a radikális belga közvélemény az újraegyesítés gondolatát határozottan elutasította, kezdeti óvatos fenntartásait levetkőzve lelkesen ünnepelte a „szabadság párizsi diadalát”, és a brüsszeli kormány magatartását bírálva olvasói figyelmébe ajánlotta a három napos forradalom békés természetének tanulmányozását. Mindenekelőtt azt emelte ki, hogy a munkához való jog deklarálásával az ideiglenes kormány történelmi jelentőségű döntést hozott a humanitárius szolidaritás nagy problémája szolgáltatásban, és a pozitív példa gyors követésére buzdítva felszólította az elmarasztalt brüsszeli minisztériumot, hogy ne kívánja a Szent Szövetség zsandárja szerepét tovább játszani.⁴

Az európai átalakulás felgyorsult folyamatában hazája helyét meghatározva patrióta büszkeséggel méltatta, hogy korábbi hetekben tanúsított magatartásával Belgium valamennyi civilizált nép figyelmét magára vonta. A kontinens nagy részében uralkodó politikai agitáció közepette ugyanis egyedül a belga társadalom őrizte meg nyugalma, mely körülmény élesen megkülönböztette helyzetét a szomszédos népek fejlődésétől. A bátorítás szándékától vezérelve arra buzdították a belga politikai elit és a kormányzati szféra képviselőit: ne tartsanak attól a sokféle elterjedt és jelentős rokonszenvet kivívó progresszív mozgalomtól, amely mentes minden elvakult túlzástól, és nem más egyébre törekszik, minthogy helyreállítsa a politikai intézmények böl-

² „Revue politique”, LIb 1848. febr. 20., 23. No. 51. 1., No. 54. 1.

³ „Revue politique”, LIb 1848. febr. 27. No. 59. 1., márc. 6. No. 66. 1.

⁴ „La France et la Belgique”, LLI 1848. márc. 2. No. 55. 1., „Les interpellations au sujet de la France”, LLI 1848. márc. 3. No. 56. 1.,

csessége és erényessége irányában megrendült bizalmat és tiszteletet. Ezzel egy időben a genti munkásmegmozdulások védelmére kelve határozottan elutasították az éhhalállal küszködők sorsával szerintük közömbös, a meetingek elkeseredett felhívásaiból a bírálható elemeket egyoldalúan kiragadó s azokat gyakran indokolatlanul dramatizáló katolikus és bizonyos liberális reakciókat, és szenvedélyesen követelték az egyre mélyülő, a társadalom stabilitását aláásó szociális probléma érdemi megoldását szolgáló lépések megtételét.⁵

Figyelmüket Közép-Európa felé fordítva felismerték és méltatták az olaszok részéről a sorstársuknak tekintett magyarok irányában érzett különös rokonszenv hangsúlyos megnyilvánulásait. Üdvözölték, hogy céljaik megvalósításához a lombardiaiak szívesen meg is nyernék utóbbiakat szövetségesüknek, amennyiben az ehhez nélkülözhetetlen legális eszközökkel rendelkezének. A Habsburg-birodalmi pozíciók további gyengülését előidéző fejleményként számoltak be a Prágában időközben „rendkívüli méreteket” öltő forrongásokról. Megelégedéssel vették tudomásul ugyanakkor, hogy Berlin és Bécs lakossága örömmel fogadta az abszolutizmus bukását, az Ausztriában megindult változásoktól pedig azt várták, hogy új impulzusokat adjanak a német egység ügyének is.⁶

1848 első két hónapjában Magyarország nem állt a radikális belga közvélemény nemzetközi tájékozódása középpontjában. A nyugat-, és közép-európai átalakulás részleteit folyamatos érdeklődéssel nyomon kísérő vizsgált sajtóorgánumok egyáltalán nem foglalkoztak fejlődése aktuális kérdéseivel. A L'Indépendance belge például egyik március 13-án megjelent cikkében vizsgálta először érdemben helyzetét.⁷ Az írás szerzője a korabeli magyar liberális ellenzék érvrendszerét alkalmazva elsősorban arra a mozzanatra irányította olvasói figyelmét, miszerint az osztrák kormány – a trón érdekeit is veszélyeztető hibás politikát folytatva – immár évszázadok óta akadályozza a királyság alkotmányos továbbfejlődését. Egy későbbi beszámoló Kossuth március 3-án elhangzott felirati javaslatát, s annak következményeit elemezve arra a megállapításra jutott, hogy a magyar ellenzék politikája gyakorlatilag kiprovokálta a bécsi lakosság felkelését, miközben a Le Libéral liégeois szintén arra hívta fel olvasói figyelmét, hogy radikális követeléseik megfogalmazásával, valamint elszánt fellépésükkel tulajdonképpen a magyarok biztosították

⁵ „Revue politique”, Llb 1848. febr. 20. No. 51. 1., „Un deuxième emprunt forcé”, Lll 1848. márc. 18. No. 68. 1.

⁶ Lll 1848. márc. 10., 23. No. 63. 3., No. 75. 2.

⁷ Revue politique', Llb 1848. márc. 13. No. 73. 3.

a döntő impulzusokat a forradalom kitöréséhez.⁸ Március 23-án megjelenő, „Nouvelles de Vienne” című rovatában a brüsszeli lap immár arról számolt be, hogy a bécsi nép „hihetetlen” örömmel fogadta a magyar ellenzék vezérét, aki a képviselők és juratusok küldöttségére élén március 15-én Pozsonyból a birodalmi fővárosba látogatott. Az elemző némileg eltúlzott optimizmussal adja a közvélemény tudtára, hogy a birodalom részeiben őszinte lelkesedés tapasztalható, a nemzeti gyűlölködés megszűnt: a lombardok kezét nyújtják a magyaroknak, a németek pedig a galíciainak.⁹

A felgyorsult eseményekkel lépést tartva a brüsszeli orgánum bécsi levelezője „szinte radikális”-nak nevezte a rendkívül elszántnak mutatkozó magyarok reformköveteléseit.¹⁰ Egyetértéssel nyugtázta a Habsburg udvar engedékeny magatartását, mivel információi szerint Kossuthék nem érték volna be félmegoldásokkal semmiképpen. A kamarillával kötött előzetes megállapodás tartalmát elemezve, Batthyány Lajos gróf vezető kormányzati szerepére különös hangsúlyt helyezve, mindenekelőtt a megalakítandó felelős minisztérium létrehozására vonatkozó ígéret jelentőségét emelte ki. Igazán „erős ember”-nek Kossuthot jelölte meg, majd a fordulat közvetlen előzményeit felelevenítve nyomatékosan ráirányította a figyelmet István főherceg nádor szerepére is, aki – elmondása szerint – a kamarillával lefolytatott kiélezett viták során határozottan kiállt a magyarok követelése mellett, majd szinte mindenre kiterjedő hatáskörrel felruházva, az uralkodó valóságos alter egoja-ként tért vissza Pozsonyba. Kossuthnak tulajdonította a legnagyobb politikai befolyást a Batthyány miniszterelnöki megbízásával kialakult helyzetet értelmező *Le Libéral liègeois* is,¹¹ hasonlóképpen aláhúzva annak jelentőségét, hogy István főherceg nádor valódi teljhatalommal felruházva fokozhatja szerepét az átalakulás folyamatában.

A pozsonyi munkálatok tartalmi részleteiről a *L'Indépendance* március 23-án közölt alapos tájékoztatást. A beszámoló szerint a törvényhozási erőfeszítések középpontjában mindenekelőtt a felelős minisztérium megalakítására, a népképviselői országgyűlés összehívására, a közteherviselés, a sajtószabadság és az esküdtszék bevezetésére, valamint a nemzetőrség megszervezésére, azaz a liberális alkotmányos parlamentarizmus intézményrendszere megteremtésé-

⁸ „Revue politique”, *LIb* 1848. márc. 19. No. 79. 3., „Allemagne”, *LII* 1848. márc. 19. No. 71. 2.

⁹ „Nouvelles de Vienne”, *LIb* 1848. márc. 23. No. 83. 3.

¹⁰ „Revue politique”, *LIb* 1848. márc. 23. No. 83. 1.

¹¹ „Allemagne”, *LLI* 1848. márc. 22. No. 74. 2.

re irányuló törekvések állnak. A megszületés előtt álló áprilisi törvények által létrehozandó új minőség pontos megismertetése céljából megállapításának karakterisztikus hangsúlyt kölcsönözve a brüsszeli hírlap azt is fontosnak tartotta megjegyezni, miszerint a vámunió minden előnyének megőrzése mellett teljes adminisztratív önállóságát kiharcoló magyar nemzet függetlensége deklarálásán túl, immár elméletben sem tudna az elértnél többet követelni.¹²

A következő napokban a magyarok iránti érdeklődés bizonyos mérséklődése volt tapasztalható a vizsgált lapok hasábjain, melyek az általánostól eltérő fokozottabb érzékenységről csupán a radikális tendenciák felbukkanásával összefüggésbe hozott jelenségek kapcsán mutattak tanúbizonyságot. „Hongrie” című rovatában a *Le Libéral liégeois* a Pesten kibontakozó események kapcsán április 10-én például azt a téves információt ragadta ki, miszerint a március 15-i forradalom által teremtett kedvező körülményeket kihasználva proklamálták Magyarország függetlenségét, István főherceget pedig királlyá kiáltották ki.¹³ Feltűnő, hogy a februári párizsi forradalommal nyíltan rokonszenvező, szükség esetén akár annak segítségére is siető lap a magyarországi változásokkal kapcsolatosan sokkal óvatosabb magatartást tanúsított, többek között akkor is, amikor szóvá tette, miszerint Pesten különösen veszélyes helyzet alakult ki annak következtében, hogy a pozsonyi parlament mérsékelt politikájával elégedetlenkedők a nemzeti gárdára (nemzetőrségre) támaszkodva elfoglalták a laktanyákat.¹⁴

Komoly figyelmet szentelt a *L'Indépendance belge* a Habsburg-birodalom megreformálását célul kitűző császári manifesztum kibocsátása tényének. A dokumentum mögött meghúzódó szándékokat vizsgálva a lap munkatársa arra a következtetésre jutott, hogy az örökös tartományok hűségére apellálva az uralkodó a rendkívül heterogén részekből álló birodalma valamennyi részében tapasztalható felbomlás folyamatát kívánta megállítani.¹⁵ Különösen a dinasztia itáliai pozícióinak alakulását tekintette kritikusnak, két nappal később viszont már az Ausztrián segíteni szándékozó erők aktivizálódásáról számolt be, fokozott jelentőséget tulajdonítva a Piemont elleni fellépésre állítólag Magyarországon megnyilvánuló akaratnak. A valóságos tényekkel ellentétes ez irányú információját a továbbiakban is megerősítette.¹⁶

¹² „Revue politique”, *LIb* 1848, márc. 23. No. 83. 1., vö. *MB* 1848. márc. 31. No. 91. 845.

¹³ „Allemagne/Hongrie”, *LLI* 1848. ápr. 10. No. 88. 3.

¹⁴ *LLI* 1848. ápr. 16. No. 93. 3. (A hír nyilvánvalóan téves volt.)

¹⁵ „Revue politique”, *LIb* 1848. ápr. 7. No. 98. 1.

¹⁶ „Revue politique”, *LIb* 1848. ápr. 9. No. 100. 1., vö. 1848. ápr. 21. No. 112. 3.

Április 7-én megjelenő „Où sont les dangers d'une Guerre européenne?” című elemzésében a liège-i republikánus hírlap immár egyre kevesebb esélyt látott Ausztria itáliai birtokainak megőrzésére. A korábbi hetek tapasztalatait összegezve legfeljebb azt feltételezte, hogy egy újjászervezett, „félelmetes és költséges” hadsereg mozgósításával a Habsburgok kétségbeesett utolsó kísérletet tegyenek pozícióik visszaszerzésére. Az elgondolás realitását azonban saját bevallása szerint is alaposan megkérdőjelezte az a körülmény, hogy az ötlet megvalósítása egy – rengeteg szenvedés, vérontás és nyomor árán – mindent totálisan maga alá rendelő katonai állam létrehozását követelte meg. Az erőviszonyok mérlegelése alapján cikkíró azonban egyértelműen arra a következtetésre jutott, hogy e „félíg liberálissá vált” nagyhatalom tündöklése gyakorlatilag véget ért Itáliában.¹⁷

A vizsgált belgiumi hírlapok által reprezentált radikális közvélemény az 1848 tavaszán Magyarországon lezajlott polgári liberális átalakulás tartalmának lényegéről (a birodalmon belüli teljes önrendelkezés kivívását is beleértve) pontos ismeretekkel rendelkezett, és azzal kapcsolatosan érdemi kritikai észrevételeket nem fogalmazott meg. S miközben az itáliai alkotmányos-nemzeti mozgalom kiteljesedését, a konstitucionalizmus általános közép-európai térnyerését, valamint a párizsi forradalmi változásokat egyaránt rokonszenvvel fogadta, a felbomlás szélére sodródott Habsburg-birodalom jövőjét vizsgálva a stabilizáló tényező szerepét szánta neki. Az április elejére kikristályosodó megoldást oly mértékben megnyugtatónak találta, hogy az elkövetkező hosszú hetekben nem is fordított különösebb figyelmet a Duna-menti fejleményekre.

2. AZ ALKOTMÁNYOS ÁTALAKULÁS ELLENTMONDÁSAINAK JELENTKEZÉSE, A NEMZETISÉGI PROBLÉMA KIÉLEZŐDÉSE

Április második felében a vizsgált hírlapok hasábjain megjelentek az európai alkotmányos-forradalmi átalakulás problémáival foglalkozó írások. A Habsburg-birodalom ellentmondásos belpolitikai helyzetét nemzetközi összefüggésekben megvilágítva a *L'Indépendance belge* munkatársa április 17-én rezignáltan számolt be arról, hogy a tavasszal hatalomra jutott progresszív erők helyzete a német fejedelemségekben semmivel sem kevésbé kritikus, mint Franciaországban, és felettébb ingatagnak találta az új liberális kormá-

¹⁷ „Où sont les dangers d'une Guerre européenne?”, *LLI* 1848. ápr. 7. No. 86. 1.

nyok pozícióit Württembergben, Poroszországban, valamint Ausztriában egyaránt.¹⁸ A brüsszeli lap május 9-én az osztrák belpolitikai válság permanenssé válásáról, a Ficquelmont-kormány elleni tüntetések rendszeres ismétlődéséről tudósított. További jelentős kockázati tényezőként jelölte meg a német egységhez történő csatlakozást határozottan elutasító szláv nemzeti tudat hirtelen felerősödését a cseh tartományban.¹⁹ A Bécsben kiteljesedő anarchiáról, a Habsburg-birodalom szétesésének elkerülhetetlenségéről értekezett a *Le Libéral liègeois* már áprilisban,²⁰ s a monarchia felbomlását sejtető tendenciák rohamos térnyeréséről tájékoztatta olvasóit a május 15-i újabb forradalmat követően a brüsszeli orgánus is.²¹

A bécsi demokraták sikeréből a liège-i hírlap egyik munkatársa²² azt tekintette elsősorban kiemelendőnek, miszerint a nép által támogatott egyetemi ifjúság „a szláv, a német, a magyar és az olasz fenyegetés közepette” a kormányzást magához ragadta. A válság elmélyülésének egyik legfőbb összetevőjét mindeközben a szlávok és a németek közötti ellentétek elmérgesedésében jelölte meg. A cikkíró megjósolhatatlannak nevezte, hogyan lenne képes a birodalom ezerféle zavarán felülkerekedni, melyek megszüntetésén kormányai hónapok óta sikertelenül fáradoznak, majd összegzésként félreérthetetlenül kimondta: a konfliktus eldöntésének tétje nem kevesebb, mint a monarchia fennmaradása. Ausztria jövőjével kapcsolatosan meghatározó jelentőséget tulajdonított a frankfurti német egységparlament megnyitásának. Sokatmondó jelzésként fogta fel továbbá azt is, hogy a forradalmi események fenyegetései elől saját fővárosa elhagyására kényszerülő császárt Innsbruckba a külföldi diplomaták közül mindössze az orosz követ kísérte el.²³

A Habsburg-birodalom rohamos belső meggyengüléséhez sokban hozzájárult az Ausztria és Magyarország közötti ellentétek kiéleződése. A konfliktusok forrását kutatva a *Moniteur belge*²⁴ mindenekelőtt arra figyelt fel, hogy az érintett ügyben a Habsburg-udvar felfogásával kivételesen egyetértő bécsi kormányok eredménytelenül kísérleteztek elfogadtatni pesti partnereikkel a 25 milliónyi frankot kitevő – a korábbi évtizedekben felhalmozódott – állam-

¹⁸ „Revue politique”, *Lb* 1848. ápr. 17. No. 108. 1.

¹⁹ „Revue politique”, *Lb* 1848. máj. 9. No. 130. 1.

²⁰ „Allemagne”, *Ll* 1848. ápr. 20. No. 97. 3., ápr. 23. No. 100. 3.

²¹ „Revue politique”, *Lb* 1848. máj. 22. No. 143. 1.

²² „Allemagne”, *Ll* 1848. máj. 22. No. 128. 2, vö. „Nouvelles étrangères”, *Ll* 1848. máj. 23. No. 129. 2.

²³ „Allemagne”, *Ll* 1848. jún. 8. No. 142. 3.

²⁴ „Allemagne”, *Mb* 1848. máj. 12. No. 133. 1268.

adósságból felfogásuk értelmében Magyarországra, mint a birodalom szerves részére háruló részesedés elvállalását. A kölcsönös bizalom további gyengítését eredményező követelésnek nevezte a monarchia határain túl szolgáló magyar katonák hazahozatalának folyamatos, energikus szorgalmazását. Utalt továbbá azon értesüléseire is, miszerint Pesten egy erős párt a birodalomtól történő teljes elszakadást szeretné kiharcolni.

A magyar politika egységbontó tendenciáit középpontba állítva lesújtónak nevezte a Magyarországról érkező legújabb híreket a L'Indépendance belge szerkesztője is, aki az ismétlődő antiszemita megmozdulásokra rámutatva az ellentmondásos folyamatokból mindenekelőtt a szerinte immár ijesztő méreteket öltő anarchia terjedését emelte ki.²⁵ Arra az információra hivatkozva, miszerint a radikális párt – akárcsak Bécsben – a teljes győzelem közelébe érkezett, súlyosnak minősítette a magyar belpolitikai helyzet alakulását a liège-i orgánium is.²⁶ A brüsszeli lap negatív példaként utalt arra az állítólagos botrányos esetre, amikor a pesti kormány május 11-én kénytelen volt beleegyezni az egyik tábornoka (Lederer Ignác) elleni vádeljárás megindításába, akinek állítólag mindössze annyi bűne volt, hogy „meg akarta akadályozni tisztjei zendülését.”²⁷ (A hír egyben jól mutatja, hogy a tényleges hírek időnként milyen torzulásokon mentek át; hiszen Lederer bűne éppen az volt, hogy május 11-én fegyveres erővel veretett szét egy ellene irányuló tüntetést, majd a felelősségre vonás elől ő maga menekült Bécsbe.) Az elmélyülő válság további meghatározó faktorának nevezte a Le Libéral liégeois egyik – az ellenforradalmi tendenciákra már május 13-án rámutató – munkatársa a Habsburgok és az osztrákok „hítségő” politikáját, amelyet szerinte Magyarországon és Csehországban „álnokság”, a szlávokkal szemben „gyengesség”, a német parlament irányában pedig „arrogancia” jellemez.²⁸

Megállapítható, hogy ritkán előforduló töredékes és esetleges tájékoztatósaikkal a vizsgált radikális fórumok a tavaszi hónapokban meglehetősen hézagosságot tapasztalhattak olvasóik számára a magyarországi belpolitikai élet rohanó, bonyolult ellentétektől terhes világába. Állásfoglalásaikban olykor visszafogott idegenkedés érződött ki bizonyos, ismereteik szerint anarchizmusra utaló jelenségekkel szemben, ami azonban távolról sem kérdőjelezte meg az átalakulás egészének igenlését. Június 19-én megjelenő számának

²⁵ „Revue politique”, LIb 1848. máj. 7. No. 128. 1.

²⁶ „Allemagne” LLI 1848. máj. 22. No. 128. 2.

²⁷ „Revue politique”, LIb 1848. máj. 22. No. 143. 1.

²⁸ „Allemagne”, LLI 1848. máj. 13. No. 120. 3

„Hongrie” című rovatában a liègei hírlap ugyanakkor arról tájékoztatott, hogy a Batthyány-kormány elküldte diplomatáit Párizsba és Londonba a hivatalos államközi kapcsolatok felújítása szándékával, majd Frankfurtban működő követét is arra utasította, hogy tegyen tájékozódó látogatást a francia fővárosban.²⁹ Július 6-án azt is jelezte,³⁰ hogy az angol kormány nem adott engedélyt az egyébként gondosan előkészített magyarországi fegyverszállításra, melynek következtében a pesti minisztérium végül úgy döntött, hogy Belgiummal köt szerződést a tervezett üzlet lebonyolítására.

Felfigyelt a magyar kormány külpolitikai aktivitására a namuri L'Éclairer is, amely nemzetközi tájékozódása során érdeklődését mindenekelőtt Itáliára összpontosítva tartotta fontosnak leszögezni, miszerint Magyarország szintén fontos elemét fogja képezni a béketeremtés általa remélt folyamatának.³¹ A továbbiakban a magyar-török kapcsolatok világába avatott be, amikor a Porta bécsi követének Batthyány Lajossal folytatott pesti tárgyalásairól hírt adva megjegyezte: a diplomata szerint a Porta ápolni kívánja a békés kapcsolatokat Ausztria és Magyarország irányában egyaránt.³²

A magyarországi, s az általános közép-európai alkotmányos átalakulás sikerét leginkább veszélyeztető problémáról, a szerb és a horvát kérdés elmérgesedéséről a radikális hírlapok tájékoztatták olvasóikat. A L'Indispensable július 2-án arról számolt be, hogy az illír népesség teljes lázadásban van, és egy 7-8 ezer főből álló, nyugati irányban haladó csapat gyűjtogatva pusztítja a vidéket, miközben barbár gyilkosságokat hajt végre.³³ A L'Independance belge már június 11-én részletes és hiteles tájékoztatójában³⁴ értesítette a közönséget arról, miszerint a Habsburg-kamarilla egyik tagja, Ferenc Károly főherceg megparancsolta a horvát bánnak, hogy ne teljesítse a neki küldött hivatalos királyi rendeleteket, és kizárólag az általa ellenjegyzett utasításokat hajtsa végre. Jellačić pozíciója látványos megerősödése bizonyítékként értékelte továbbá azt a fontos fejleményt is, hogy a tábornoknak sikerült Horvátország körül egy gyakorlatilag „cordon militaire”-ként működő rendszert kiépítenie, továbbá 8.000 puskához jutnia a tengeren keresztül.

A brüsszeli lap munkatársa tehát határozottan és egyértelműen leplezte le az ellenforradalom színpadok mögötti aktivitását, és egyben megjelölte annak

²⁹ „Dernières nouvelles/Hongrie”, LLI 1848. jún. 19. No. 149. 3.

³⁰ „Allemagne/Hongrie”, LLI 1848. júl. 6. No. 167. 2.

³¹ „Hongrie”, L'Éclairer 1848. júl. 1. No. 180. 2.

³² „Hongrie”, L'Éclairer 1848. júl. 6. No. 185. 2.

³³ „Allemagne”, L'Indispensable 1848. júl. 2. No. 56. 3.

³⁴ „Nouvelles d'Allemagne”, LIb 1848. jún. 11. No. 163. 2.

főszereplőit. Másnap pedig arról tájékoztatta olvasóit,³⁵ hogy a május 15-én, Karlócán összegyűlt magyarországi szerbek 12 tagú bizottságot létrehozva deklarálták nemzetiségük függetlenségét, majd küldöttséget indítottak Habsburg uralkodójukhoz a legfőbb politikai céljukként megfogalmazott területi autonómia elismertetése reményében. Néhány nappal később³⁶ az Erdélyben állomásozó katonaság, valamint a román parasztok közötti komoly konfliktus érlelődéséről jelentek meg hírek, amelyek külön kiemelték, hogy a fellázadt román parasztok sorozatosan feldúlják a nemesi birtokokat. A *Le Libéral liégeois* pedig már május 15-én felhívta a figyelmet a Magyarország és Törökország al-dunai tartományaiban kibontakozó, a nemzeti egység és a szabadság jelszavait zászlójukra tűző, s a szerbek által lakott magyar területekre is áterjedő szerb nemzetiségi mozgalmakra, melyek feltételezése szerint – akárcsak a románok és a lengyelek – biztosan számíthatnak Franciaország rokonszenvére is.³⁷ Az erdélyi ellentétek kiéleződéséről tájékoztatva a namuri *L'Éclairleur* július 9-én arról értesített, hogy a magyar kormány rendkívüli hatalommal felruházott biztosa kihirdette a katonai bíraskodást az ország teljes területére. Jelezte továbbá, hogy a szerbek jelentős győzelmeket arattak ellenségeik felett Kikinda közelében.³⁸

A brüsszeli *L'Indépendance* belge megkülönböztetett jelentőséget tulajdonított annak az információnak, miszerint az Innsbruckba menekült Habsburg-uralkodó elutasította a horvátok Magyarországtól történő elszakadására irányuló kérését, és leváltotta Jellačićot.³⁹ Vizsgálódását a birodalom egészére kiterjesztve megállapította, hogy Ausztria helyzete távol esik a javulástól. Bár Prágában a rendet többnyire helyreállították, a Csehországban folyó agitáció nem szűnt meg, Horvátország proklamálta függetlenségét, és a Zágrábba visszatérő bánt példa nélküli lelkesedéssel fogadták – összegezte az általa zavarónak minősített fejleményeket, a horvátok magatartását egyértelműen a birodalom fennállását veszélyeztető folyamat részeként mutatva be⁴⁰ Július 30-án megjelent tudósítása⁴¹ pedig arra hívta fel a figyelmet, miszerint a becslések szerint immár 4 millió lakost megmozgató román lázadás olyannyira fel-

³⁵ „Nouvelles d'Allemagne”, *L'Lib* 1848. jún. 12-13. No. 164. 2.

³⁶ „Seconde édition”, *L'Lib* 1848. jún. 19. No. 171. 3.

³⁷ „Mouvement des Serbes”, *L'Lib* 1848. máj. 15. No. 122. 1.

³⁸ „Hongrie”, „Autriche”, *L'Éclairleur* 1848. júl. 9. No. 185. 2-3.

³⁹ „Revue politique”, *L'Lib* 1848. jún. 19. No. 171. 1., jún. 25. No. 177. 1., vö. „Dernières nouvelles/Hongrie”, *L'Lib* 1848. jún. 19. No. 1749. 3.

⁴⁰ „Revue politique”, *L'Lib* 1848. júl. 10. No. 192. 1.

⁴¹ „Seconde édition”, *L'Lib* 1848. júl. 30. No. 212. 3.

erősödött Erdélyben, hogy visszaszorítására a magyar kormány kénytelen volt a katonai bíraskodást a polgári vétségekre is kiterjeszteni.

Jellačić innsbrucki útjáról beszámolva a L'Éclaireur szintén jelezte, hogy János főherceget bízták meg a közvetítéssel, és tőle remélik az ellentétek elsimítását.⁴² A namuri lap július 15-én hosszú cikkben tájékoztatta közönségét arról, hogy István főherceg nádor nyitotta meg a pesti országgyűlést, bejelentve egyúttal teljhatalommal történt felruházását. A királyi alterego beszédét ismertette az ország rendkívüli körülményeit ecsetelte, és olvasói felé a magyar értelmezést közvetítve Hórvátország kapcsán nyíltan mutatkozó lázadásról, az Al-Dunán pedig a békét megzavaró csapatok garázdálkodásairól szólt. A kedvezőtlen hírek sorát ismertető írás másrészt azt a megállapítást is idézte, miszerint a birodalom polgárai számára az alkotmányban rögzített szabadságot örömmel biztosítani kész uralkodó szentesítette az Erdéllyel létrehozandó unió törvényét. Sőt, a nem egyesült görögök püspöke, Şaguna az erdélyi románok nevében szintén egyetértését nyilvánította ki a döntéssel kapcsolatban. Megemlítette továbbá, hogy a római katolikus érsekek az István főhercegnél rendezett kihallgatás során kifejtették, miszerint készek egyházi javaikról lemondani, amennyiben azokat arra használják fel, hogy a római katolikus papokkal egyeztetve kedvezőbb szerződést kössenek.⁴³

Mindeközben az ausztriai belpolitikai változásokat vizsgáló Le Libéral liègeois július 12-én az abszolutizmus ébredésének félreérthetetlen jeleire irányította a figyelmet.⁴⁴ Nyugtalanító fejleményként ábrázolta azt, hogy Bécsben az arisztokrácia reményei felerősödni látszanak a liberális eszmék elfojtására. S bár észak-itáliai győzelmei hatására a régi rend hívei komolyan számoltak azzal, hogy a császári seregek hamarosan megleckéztetik a birodalom határain belül feltalálható további ellenségeiket is, az örömeiket „rövid idejű”-nek minősítő cikkíró nem osztozott „optimizmusukban”, mivel azok szerinte nem számoltak a nép akaratával és erejével. Az augusztus 8-án megjelent, „En Italie!” című írás⁴⁵ rezignált hangulatban reagált az itáliai harctér eseményeire. Szerzője komolyan tartott attól, amennyiben az olaszokat a Habsburgok ismét leigáznák, az európai civilizáció egyik legfőbb szövetségését veszítené el. Csalódottsággal konstataulta, miszerint illúziónak bizonyult az a várakozás, hogy az abszolutizmus Bécsben, Berlinben és Pesten egyaránt végleg elbukott. Póztív példaként hivatkozva sike-

⁴² „Autriche”, L'Éclaireur 1848. július 1. No. 180. 2.

⁴³ „Hongrie”, L'Éclaireur 1848. júl. 15. No. 194. 1.

⁴⁴ „Allemagne”, LLI 1848. júl. 12. No. 172. 3.

⁴⁵ „En Italie!”, LLI 1848. aug. 8. No. 198. 1.

reikre, elismerően utalt ugyanakkor a „derék és elszánt” németek, illetve magyarok erőfeszítésére, nem titkolva reményét, hogy azokból esetleg a lombardok is erőt meríthetnek még.

1848. július-augusztusa folyamán a belga radikális közvélemény látókörében egyre hangsúlyosabb helyet foglalt el a nemzetiségi probléma, mindekelőtt a magyar-horvát viszony kiéleződésének kérdése. A *L'Éclaireur* július 17-én arról tájékoztatót, hogy a magyar-horvát ellentét továbbra sem csitul. Sőt, a zágrábi történések a nyílt háborús-készülődés szakaszába léptek, s a folyamatot Ilic érsek is támogatja. Az ultra-illír párt Konstantin [orosz nagyherceg] királlyá és Jellačić diktátorra történő kikiáltása mellett mozgósít, miközben a magyar kormány a jelek szerint nem kíván semmiféle engedményt tenni. Mindeközben a Prut szélén jelentős orosz erődemonstráció zajlik.⁴⁶ Egy héttel később megjelent, „Hongrie et la Croatie” című írásában a namuri lap munkatársa aggodalommal állapította meg, hogy a konfliktus elmérgesedése immár a legnagyobb bonyodalmakkal fenyeget egész Kelet-Európára nézve. Az előzményeket összefoglaló visszapillantásában emlékeztetett arra, hogy tavasszal a magyar ellenzék radikális, de egyben a magyar elem dominanciáját is magába foglaló reformokat szorgalmazott, holott a királyság 14 millió lakosából mindössze 4 millió magyar. A bécsi problémákat kihasználva ugyanakkor elérte az ország adminisztratív függetlenségét, s ez által a valóságban Horvátországot és Erdélyt is járma alá hajtotta. Zágrábban visszahatásként létrejött a szláv ellenzék központja, amely proklamálta a szláv tartományok függetlenségét, és új állam létrehozására törekszik Illír Királyság néven, magába foglalva Szerbiát és Bosznia egy részét is. Az osztrák kormány mindeközben felismerte, hogy a horvátok mozgalma valójában Ausztria érdekeit szolgálja. A bécsi kabinet „kettős játék” következtében a magyarok elkeseredésükben háborút hirdettek a bán ellen, aki azonban erős ellenállást tanúsít. Az Ausztriát a német egység részeként látni óhajtó bécsi republikánusok ugyanakkor a magyarokat támogatják.⁴⁷

A namuri progresszív liberális lapban publikált elemzésben egyértelműen felbukkannak a magyarellenes propaganda céljait szolgáló elemek. Hasonló „hangulatváltás” regisztrálható a liège-i republikánus hírlap július 21-én megjelent, az erdélyi románok katonai előkészületeiről beszámoló, „Agitation danubienne” című tanulmányában is,⁴⁸ melynek helyzetértékelése szerint a

⁴⁶ „Autriche”, *L'Éclaireur* 1848. júl. 17. No. 196. 2.

⁴⁷ „Hongrie et Croatie”, *L'Éclaireur* 1848. júl. 24. No. 103. 1.

⁴⁸ „Agitation danubienne”, *LLI* 1848. júl. 21. No. 180. 1.

magyarok hamarosan kénytelenek lesznek komolyan számolni azzal a veszéllyel, amikor a románok és a szlávok harapófogójába kerülhetnek. A cikkíró hangot ad azon reményének, hogy valódi érdekeiket szem előtt tartva a magyarok még az orosz intervenció beköszönése előtt elszánják magukat az emancipált szlávokkal történő békekötésre, és hasonlóképpen mindent megtesznek a románok felszabadításáért. Egyértelmű kritikát magába foglaló meggyőződése szerint ugyanis egyedül az általa megjelölt szerep áll összhangban a magyarok igazi nemzeti érdekeivel. Egy hónappal később⁴⁹ immár azt a véleményt fogalmazza meg a liberális-demokrata orgánum, miszerint a szerb nemzet bármikor kész lenne békét kötni a magyarokkal az általuk javasolt – ám az olvasókkal nem ismertetett – feltételek alapján. Az érlelődő konfliktusért kifejezetten a magyarok állítólagos elnyomó politikáját hibáztató cikk írója komolyan és nem titkolt megértéssel számolt ugyanakkor azzal a lehetőséggel is, amennyiben a szembenálló felek nem lennének képesek megállapodásra jutni. S miután a szerbek mindeddig nem találtak megfelelő támogatókra sem a császári udvarban, sem az osztrák kormányban, sem pedig a császári hadseregben, azt sem zárná ki, hogy ott fognak szövetséges után nézni, ahol a leggyorsabban eredményt érhetnek el. Mindezek alapján egyáltalán nem tartaná meglepőnek, sem pedig kivetnivalónak azt sem, amennyiben végső kétségbeesésükben esetleg az oroszok, illetve a törökök karjaiba vetnék magukat. A délvidéki harcokról, a szerbek sikereiről folyamatosan beszámolt a *L'Éclairneur* is. A namuri lap augusztus 6-i értékelése szerint a bánsági legújabb háborús fejlemények kimenetele a magyarok szempontjából mindvégig felettebb kedvezőtlenül alakul.⁵⁰

A vizsgált időszak során közzétett megállapításaiban a *L'Indépendance* belge a nemzetiségi – mindenekelőtt pedig a horvát – kérdés alakulását magyar szempontból kifejezetten kedvező tartalommal, megértéssel kommentálta. Mindeközben a *Le Libéral liégeois*, és a magyarok irányában megkülönböztetett figyelmet tanúsító *L'Éclairneur* az általános európai összefüggések, illetve a Habsburg-birodalom válsága konkrét problémái kapcsán egyértelműen az ellenforradalmi veszéllyel szemben, s a nemzeti liberális alkotmányos erőkkel szolidaritást vállalva foglalt ugyan állást, a magyarországi vonatkozások megítélése kapcsán azonban július végéhez közeledve, és korábbi tárgyilagossághoz képest jelentős fordulatot végrehajtva immár a lázadó nemzetiségek iránti megértését demonstrálta. Az élesedő konfliktusban – a

⁴⁹ „Allemagne/Hongrie”, *LLI* 1848. aug. 22. No. 209. 3.

⁵⁰ „Hongrie”, *L'Éclairneur* 1848. aug. 6. No. 216. 2.

barbár elnyomókról terjesztett sztereotípiákat készpénznek véve – egyoldalúan a magyarokat marasztalta el, visszhangozva és terjesztve az ellenforradalom által manipulált és annak érdekeit szolgáló hamis propagandát.

A nemzetiségi kérdéshez is sokban kapcsolódó belpolitikai változásokat vizsgálva a L'Éclaireur részletesen beszámolt Kossuth július 11-én elhangzott, a korábbi hónapok ellentmondásos fejleményeiről áttekintést nyújtó, s az aktuális helyzet problémáiról leltárt készítő parlamenti beszédéről. Utalt az egyre befolyásosabb radikális ellenzék szerveződésére, és egyre aktívabb működésére, s az események alakulása szempontjából meghatározó körülménynek nevezte, hogy a türelmetlenek taktikus kezelésével Kossuth végül el tudta érni az önálló magyar hadsereg felállításához szükséges jelentős támogatás megszavazását.⁵¹

A későbbiekben a namuri hírlap a közeledés jeleként üdvözölte, hogy a magyar pénzügyminiszter állítólag kezdeményezte a Habsburg államadósság egy része – korábban általa határozottan elutasított – átvállalása kérdésének néhány hónapon belül történő megnyugtató rendezését.⁵² A továbbiakban beszámolt arról, a magyar delegáció innsbrucki látogatása során megfogalmazott, a békés megoldás keresésére irányuló javaslatról, miszerint: amennyiben V. Ferdinánd nem tudna Pestre jönni, koronázzák meg Ferenc József főherceget Budán, aki király régenseként tegye át ide székhelyét, miáltal – hangsúlyozta – Ferdinánd „semmit nem veszítene szuverenitásából.”⁵³

A magyarországi belpolitikai válságjelek megszorodását a L'Indépendance belge a kontinentális változásokba ágyazódva ábrázolta. Jelentős mértékben belgiumi tapasztalataiból kiindulva indulatosan tette szóvá, hogy a forradalmak Európa szerte nagyon sokba kerülnek. Az általa következetesen bírált katolikus fórumok állásfoglalásaira utalva pedig rendkívül veszélyes eljárásnak nevezte a szerinte csupán néhány republikánus által óhajtott csöddel való folyamatos riogatást.⁵⁴ A német nemzeti egységparlament tevékenységét elmarasztalva, nehezményezte, hogy Frankfurtban felettébb lassú az előrehaladás, s a kibontakozást az oroszoktól való különös félelem is hátráltatja. Ezzel egy időben az ausztriai Reichstag első tanácskozásai tapasztalatait kiértékelve a német és a szláv küldöttek közötti, szinte áthidalhatatlan antagonizmus megnyilvánulásaira hívta

⁵¹ „Hongrie”, L'Éclaireur 1848. júl. 20. No. 199. 2.

⁵² „Hongrie”, L'Éclaireur 1848. aug. 3. No. 213. 2.

⁵³ „Hongrie”, L'Éclaireur 1848. aug. 9. No. 219. 2., vö. „Nouvelles d'Allemagne”, Lib 1848. aug. 9. No. 222. 3.

⁵⁴ „Revue politique”, Lib 1848. júl. 19. No. 201. 1.

fel a figyelmet. Sajnálattal állapította meg, hogy „e két nemzetiség” konfliktusa akadályozni fogja a politikai szabadság megvalósulását, valamint az alkotmányos intézmények fejlődését azon az úton, amelyre Ausztria rálépett. Attól tartott ugyanis, hogy a nemzeti kérdés szükségszerűen maga alá fogja rendelni az alkotmányos eszmék kérdését.⁵⁵ A brüsszeli lap munkatársa jó érzékkel ragadta meg a Habsburg-birodalom állását leginkább aláásó nemzetközi összefüggések lényegét. Annál inkább figyelemre méltó, hogy a körültekintő elemzésben fel sem bukkant a magyar kérdés!

A július 27-én megjelent szám „Nouvelles d'Allemagne” című rovatának szerzője a bécsi birodalmi gyűlésben helyet foglaló irányzatok jellemzésére vállalkozott.⁵⁶ Megállapítása szerint a konzervatív csoportosulás az abszolutizmus régi rendszerének visszaállítása felé hajlik, miközben a mérsékelt liberális frakció készségét nyilvánítja az oktrojált alkotmány elismerésére. A radikálisok viszont demokratikus alkotmány bevezetését követelik, és semmilyen formában nem támogatják Ausztria föderatív megreformálását, sőt mindenekelőtt éppen Magyarországot szeretnék maguknak visszaszerezni. A brüsszeli hírlap augusztus 6-án arról számolt be, hogy a „tűlfűtött” magyar párt által támogatott, elsősorban Jellačić ellen szervezett ellenzéki demonstráció kudarcral végződött Bécsben a nép magatartása következtében, amely passzivitásával gyakorlatilag megtagadta az együttműködést, s „a vendégszeretet elvét megsértve”, inkább örködött a rend megőrzésén a nemzetőrséggel közösen.⁵⁷

Tematikáját tekintve felettébb hézagosnak bizonyuló tájékoztatóiban és elemzéseiben a L'Indépendance nem sokat árult el olvasói számára az érlelődő átfogó magyarországi válság valódi összetettségéről, mint ahogy nem tárta fel az egyre mélyülő magyar-Habsburg viszály alapvető dimenzióit sem. Ezért feltehetően a váratlanság erejével hathatott, s ráadásul megmagyarázatlanul is maradt a közönség számára az az augusztus 14-i számában bejelentett hír,⁵⁸ mely szerint a magyar országgyűlés kimondta: abban az esetben is szövetségre lépne Németországgal, amennyiben Ausztria nem csatlakozna a germán egységállamhoz. S az előzmények alapján nem sok fogódzóhoz jutottak az érdeklődők annak értelmezésében sem, vajon miért nevezhette Kossuth reakciónak az osztrák minisztériumot.

⁵⁵ „Revue politique”, LÍb 1848. júl. 25. No. 207. 1.

⁵⁶ „Nouvelles d'Allemagne”, LÍb 1848. júl. 27. No. 209. 3.

⁵⁷ „Nouvelles d'Allemagne”, LÍb 1848. aug. 6. No. 249. 3.

⁵⁸ „Nouvelles d'Allemagne”, LÍb 1848. aug. 14. No. 227. 3.

3. AZ ELLENFORRADALMI FENYEGETÉS KITELJESÉDÉSE, A FORRADALMI ÖNVÉDELEM KÉRDÉSE

Az európai fejlődés 1848 késő nyarán domináló tendenciáit rekonstruálva a *L'Indépendance* belge szeptember 3-án megjelent számában megállapította: a kontinens jelenét és jövőjét két, egymást kölcsönösen kizáró ellentétes előjelű törekvés – az abszolutizmus régi intézményei visszaállításán, illetve a tavaszi forradalmak továbbfejlesztésén fáradózók közötti viaskodás – határozza meg. Ebben az összefüggésrendszerben helyezte el többek között a frankfurti, a berlini, és a párizsi parlament választott képviselőinek elkeseredett kísérletét alkotmányaik kidolgozására. Sajnálattal konstataulta, hogy mindeközben a problémák Itáliában egyáltalán nem csökkentek, pozitív ellenpéldaként mutatott rá ugyanakkor arra, hogy a Berlinben hét hónap időtartamra megkötött fegyverszünet eredményeként (ld. a Dániával vívott schleswig-holsteini háború!) északon elsimulni látszanak a súlyos ellentétek. Sokak meggyőződésére hivatkozva, s velük egyetértve hangsúlyozta, hogy az ellenségeskedést nem lehet mesterségesen elnyomni, s csak a végleges rendezés felé mutató kölcsönös megbékélés útján oldhatók fel az egyébként egész Európa lángba borításával fenyegető régi természetű konfliktusok. Hangot adott reményének, mely szerint az északi példa ösztönző hatást fog gyakorolni az itáliai konfliktus felszámolásában érdekelt politikusokra is, s a félsziget megoldatlan problémái nem fogják a világ békéjét megzavarni.⁵⁹

Az európai dimenziókban kiteljesedő folyamat kölcsönhatásrendszerének egyik stratégiai jelentőségű negatív mozzanatát a vizsgált radikális-liberális lapok a magyar kérdésben jelölték meg: A délszláv konfliktusról a *L'Indépendance* szeptember 5-én közölt először valóban alapos, érdemi elemzést,⁶⁰ amelyben a „szerb lázadás feltartóztathatatlan” kiszélesedésére, valamint a magyarok súlyos kudarcaira emlékeztetve a horvátok bánja, a „hírhedt” Jellačić aktivizálódását nevezte a békét leginkább megzavaró tényezőnek. Értesülései szerint „a szerb csapatok élén” Pest felé nyomuló tábornok nem kevesebbet követel, mint a magyar királyság visszahelyezését az osztrák kormányzat szupremáciája alá. A cikkíró nyomatékosan felhívta a figyelmet arra, hogy a kritikus helyzetben a magyar kormány felajánlotta Horvátország teljes függetlenségének elismerését, a nagyvonalú gesztust a kamarilla közvetlen irányítása alatt álló bán azonban visszautasította, azaz világosan rámutatott arra a rendkívüli fontosságú mozzanatra, miszerint harsány nacionalista propagandájával ellentétben Jellačić valójában

⁵⁹ „Revue politique”, *L'ib* 1848. szept. 3. No. 247. 1.

⁶⁰ „Revue politique”, *L'ib* 1848. szept. 5. No. 249. 1.

nem Horvátország teljes függetlenségéért, hanem a „márciusi” törvények hatályon kívül helyezése, és Magyarország Ausztriának történő újra alávetése érdekében indított háborút. Összegzésében szerző egyértelművé tette, hogy valódi céljának megfelelően a horvát csapatokat a bán a Habsburg hatalom érdekeinek rendeli alá kizárólag, és katonáit a legkevésbé sem saját nemzeti érdekeik szolgálatában vezeti csatába.

Szeptember elején a brüsszeli ultra-liberális hírlap tehát kilépett a korábbi hónapokban elfoglalt semleges, olykor szinte közömbösnek tűnő pozíciójából. Igaz, a magyarokat ezt megelőzően sem bírálta, azok sorsa iránt azonban nem is mutatott különösebb érdeklődést. A valóságos helyzet lényegét szinte példa nélküli pontossággal megragadó és bemutató újabb megszólalásában viszont immár egyértelműen az önvédelem ügye mellett szóló érveket támasztotta alá és ismertette a belga közvéleménnyel.

Bár augusztus-szeptember fordulóján a vizsgált orgánumok egyre inkább az itáliai kérdés részleteire koncentráltak, folyamatosan nyomon követték a magyar-Habsburg konfliktus elmérgesedését és a délvidéki katonai helyzet alakulását is. A L'Éclaireur beszámolt Batthyány Lajos és Deák Ferenc Bécsbe érkezéséről, s az uralkodó velük szemben tanúsított nyíltan ellenséges, hivatalos fogadásukat elutasító magatartásáról. Rámutatott arra, hogy a konfliktus ez által súlyosan kedvezőtlen fordulatot vett, s azt rejtélyes titokzatosság lengi körül.⁶¹ A körülmények rekonstruálása során olvasói számára is rögzítette, hogy a magyar országgyűlés elnöke feliratban sürgette az uralkodót: jöjjön mielőbb Pestre, és teljesítse a hadseregről, valamint a bankjegyek kibocsátásáról intézkedő törvénytervezetek szentesítésére vonatkozó korábbi ígéretét. A magyar érvelés logikáját követő és elfogadó tájékoztató arról is beszámolt, hogy írásos formában átadott válaszában Ferdinánd betegségére hivatkozva utasította el személyes megjelenését, egyben pedig ígéretet tett a törvényjavaslatok alapos tanulmányozására, valamint arra: amennyiben azok nem fenyegetik a birodalom integritását, támogatni fogja megvalósításukat. Az ismertetés kitért arra, hogy az elutasítás hatására a magyar parlamenti küldöttség az uralkodótól való távozását követően vörös kokárdát tűzött ki. Nem titkolta ugyanakkor azzal kapcsolatos félelmét sem, miszerint a kedvezőtlen hírek hatására Pesten komoly méreteket ölthet a felháborodás, ami fozkhatja „Kossuth diktatúrájának” veszélyét.⁶²

⁶¹ „Autriche”, L'Éclaireur 1848. szept. 7. No. 247. 2.

⁶² „Autriche”, L'Éclaireur 1848. szept. 18. No. 259. 2.

A namuri hírlap már korábban beszámolt Kossuth szeptember 4-i parlamenti szerepléséről, határozott intézkedéséről, az udvarral szembeni készülődésről, az önvédelem megszervezése érdekében tett lépéseiről. Munkatársa szerint a magyar kormány Kossuth politikája következtében „napról napra lehetlenebb helyzetbe kerül”: egyet nem értését demonstrálva Esterházy Pál herceg lemondott hivataláról és mások is hasonló lépésre készülnek.⁶³ Egy másnap megjelent cikk Széchenyi feltételezett haláláról tudósított. Kifejtette, hogy a magyar nemzeti elv első meghirdetője, a haza „lelke és motorja” összemlott a kialakult helyzetben.⁶⁴ Ezt követően pedig bejelentette: miután az uralkodó nem szentesítette a törvényjavaslatokat, a működését permanenssé nyilvánító magyar parlament a nélkül léptette azokat életbe.⁶⁵

A L'Indépendance szeptember 17-én megjelenő „Nouvelle de France” című rovatának szerzője⁶⁶ megerősítette arra vonatkozó információját, miszerint Magyarország a teljes forradalom állapotában van, s a polgárháború egyre nagyobb pusztítást zúdít e „szerencsétlen” országra. Az ellentmondások végletes elmélyülésével, mindenekelőtt a béke felbomlásával magyarázta, hogy Pascal Duprat, aki egyébként a párizsi kormány megbízásából készen állott egy magyarországi misszió megkezdésére, elhalasztotta indulását, mivel a küldetése célját és lényegét meghatározó eredeti utasítás nem volt immár összhangban a megváltozott körülményekkel. Ugyanaznap számolt be a lap bécsi levelezője Esterházy Pál herceg lemondásáról.⁶⁷ A szándéka szerint a Batthyány-kormány külügyminiszteréről készített, tartalmilag azonban nyilvánvalóan Széchenyi alakjával összecsúszó jellemzés azt emelte ki, hogy a „nagytehetségű” politikus volt annak a magyar ellenzéki mozgalomnak az eredeti kezdeményezője, amelyből később a szeparatista párt kifejlődött. Az elbeszélés azzal a negatív tanulságot sugalló epizóddal zárja történetét, hogy miután a politikus megtapasztalta cselekedeteinek – őszinte eredeti szándékaitól függetlenül – a magyar nemzetiiség pusztulásával fenyegető következményeit, a lelkiismeret furdalása által okozott megrázkódtatások következtében megőrlött.

A magyarországi „polgárháború” további előrehaladásáról szeptember 30-án megjelenő, a lap bécsi tudósítója jelentése alapján készült mértéktartó elemzés⁶⁸ sajnálattal állapította meg, hogy miközben a birodalmi fővárosban az

⁶³ „Hongrie”, „Autriche”, L'Eclaireur 1848. szept. 14. No. 255. 2-3.

⁶⁴ „Hongrie”, L'Éclaireur 1848. szept. 19. No. 260. 2.

⁶⁵ „Hongrie”, L'Éclaireur 1848. szept. 20. No. 261. 3.

⁶⁶ „Nouvelle de France”, LIb 1848. szept. 17. No. 261. 2.

⁶⁷ „Nouvelles d'Allemagne”, LIb 1848. szept. 17. No. 261. 3.

⁶⁸ „Nouvelles d'Allemagne”, LIb 1848. szept. 30. No. 274. 3.

alkotmányos szabadság szelleme egyre inkább hódít(!), a monarchia egyik leg-szebb része, Magyarország egyre mélyebben süllyed a polgárháborúba. A Habsburgok nyárvégi ausztriai politikájában a pozitív mozzanatokat hangsúlyozva a válság súlyosbodását ugyanakkor mindenekelőtt a szláv és a román népesség által lakott területeken terjedő anarchiából vezette le. S bár az idézett értesülések valóságtartalmát elfogadva a magyar parasztok körében Kossuth pártja iránt túl nagy lelkesedés megnyilvánulását nem regisztrálta, félreérthetetlenül azt is leszögezte: az ellentétek feloldásának megindulását elsősorban a nemzetiségek „minősíthetetlen” támadásai akadályozzák, melyek a magyarok nemzeti érzését provokálják, s azokat olykor kifejezetten a „legsötétebb következményekkel járó túlzásokba” kergetik. A lázadás szerteágazó mechanizmusa működésének részleteibe bepillantást engedve szerző a folytatásban azt sem késett pontosan rögzíteni, miszerint a pópák fanatizálják a szerbeket, s a zendülés a románok által lakott területeken is tovább erősödik, mindeközben Erdély román lakossága pedig kinyilvánította, hogy nem ismeri el a Batthyány-kormány illetékességét, mivel az unióról rendelkező döntést a pozsonyi országgyűlés állítólag kifejezetten akarata ellenére hozta meg. A magyarelles koalícióról megrajzolt átfogó képet azok a párhuzamosan és folyamatosan – következetesen a „Nouvelles d`Allemagne címszó alatt – közölt hírek tették teljessé, melyek Jella?i? feltartóztathatatlan előrenyomulásáról számoltak be.

A L'Indépendance belge közép-európai változásokkal foglalkozó írásaiban szeptember végéhez közeledve a konfliktusok békés feloldása, a mérsékelt politizálás irányában megnyilvánuló empátia növekedése ragadható meg. A fokozatosan módosuló megközelítés fontos részelemeként érződik ki a magyar politika – mindenekelőtt a Kossuthtal, s a személyével összefüggésbe hozott anarchikus jelenségekkel kapcsolatos elutasító, valamint a Széchényit méltató állásfoglalásokban konkretizálódó – bírálata, s a Habsburg törekvések irányában felbukkanó bizonyos jóindulat. A szeptemberi magyarországi válság iránt mutatkozó ambivalens viszonyulás ugyanakkor magába foglalta a Habsburgok tudatos konfliktusgerjesztő politikájának leleplezését is, s magyarországi helyzetértékelésének meghatározó tendenciáját továbbra is a véres konfliktus kirobbanásáért felelősnek tekintett nemzetiségek – mindenekelőtt a horvátok – magatartásának kárhoztatása képezte. Értéktételeiben mindeközben egyre nagyobb nyomatókat kapott az alkotmányos szellem állítólagos bécsi hódításának szembeállítását a sokban saját hibái következtében polgárháborúba süllyedő Magyarországgal, illetve a magyar és a nemzetiségi törekvések egymást kölcsönösen felerősítő túlzásainak közös nevezőre hozásával a konfliktusban résztvevő felek felelősségének összemosása.

A horvát-magyar ellentétek alakulásának nyomon követésére a radikális-liberális belga lapok komoly figyelmet szenteltek, s a konfliktus tartalmának elemzése során egymástól olykor eltérő hangsúlyokat alkalmaztak. A *L'Indispensable* szeptember 24-én értesítette olvasóit Jellačić betöréséről, és a hírközlő semleges pozícióját megőrizve ismertette a bán magyarokhoz intézett proklamációját, miszerint hamis képet festettek róla, holott valódi célja nem kevesebb, mint a birodalom valamennyi nemzetisége teljes szabadságának és jogegyenlőségének biztosítása.⁶⁹

Brüsszeli partneréhez hasonlóan a *Les Débats belges*⁷⁰ egyáltalán nem tekintette Jellačićot nemzeti célokért harcoló hősnak, sokkal inkább a régi rend visszaállítására törekvő Habsburg-dinasztia tábornokát ismerte fel személyében. A lázadás vétkét egyértelműen az érvényben levő törvények felszámolására fegyverrel támadó kamarillának tulajdonította, s az agresszióval szembe forduló magyarokat a legalitás védelmezőinek tekintette. Lényegesen szenvedélyesebb megfogalmazást alkalmazott október 15-én megjelenő számában a republikánus *Le Débat social*,⁷¹ amely a horvátokat „Európa közepén felejtett vandálok”-nak, V. Ferdinándot pedig egyszerűen „szegény idiótá”-nak nevezte. Visszafogottabban nyilatkozott ugyanakkor a konfliktus természetéről a Namurban megjelenő ultra-liberális *L'Éclairneur* munkatársa, aki ismereti hiányosságait és bizonytalanságait nyíltan vállalva nem kívánta magát és lapját egyoldalúan, és fenntartások nélkül egyik oldal mellett sem elkötelezni.⁷² Az október 8-án megjelent írás szerzője rokonszenves szerénységgel beírta annak kinyilvánításával, miszerint társaival egyetemben nem áll eleve elszántan sem a magyarok, sem pedig a szlávok pártján, inkább szeretné mindkettőjük szabadsága, és függetlensége ügyét előmozdítani. Higadtságot árasztó hozzáállása távolról sem jelentette azonban a véleménynyilvánítással járó felelősségvállalás elhárítása szándékát. A Habsburg neoabszolutizmust valamennyi Duna mentén élő nép legfőbb ellenségének nevezve ugyanis rokonszenvéről biztosította az önkényuralom ellen fegyvert ragadó nemzeteket, s e történelmi jelentőségű misszióban jelölte meg a magyar erőfeszítések morális legitimitásának forrását is.

Október elsejei számában a *L'Indépendance belge*⁷³ a válság elmélyülése kapcsán megkülönböztetett hangsúllyal és sajátos értelmezéssel arra emlékezte-

⁶⁹ „Allemagne”, *L'Indispensable* 1848. szept. 24. No. 68. 2.

⁷⁰ *Les Débats belges* 1848. okt. 8.

⁷¹ „Octobre”, *Le Débat social* 1848. okt. 15. No. 29. 249.

⁷² „L'Autriche et la Hongrie”, *L'Éclairneur* 1848. okt. 8. No. 278. 2.

⁷³ „Nouvelles d'Allemagne”, *L'ib* 1848. okt. 1. No. 275. 3.

tett, hogy a császári kormány a korábbiakban energikus lépésekkel próbálkozott a „sajnálatos helyzet” lezárására. Az István főherceg tavaszi szerepét értékelő és középpontba állító visszatekintő elemzés a hosszú távú érdemi rendezési folyamat egyik megzavaróját a nádor személyében jelölte meg, arra hivatkozva, miszerint a fiatal főherceg a politikai alkudozásokba történő bekapcsolódása kezdetétől a Kossuth által irányított, s a későbbiekben a szeparatizmus pártjává alakuló ellenzék mellett kötelezte el magát. Készségesen elismerte viszont azt is, hogy döntő mértékben mozdította elő a márciusi-áprilisi kompromisszum erőszakmentes megszületését a főherceg nádor határozott, a magyarok számára kedvezőtlen döntés esetére visszalépését kilátásba helyező magatartása. Mintegy a Habsburg békevágy visszatérő megnyilvánulásának érzékeltetésére a továbbiakban beszámolt arról is, hogy az ellentétek végzetes kieleződését tapasztalva, utolsó kétségbeesésében az uralkodó Lamberg grófot nevezte ki legfőbb királyi biztosának, és valamennyi Magyarországon tartózkodó seregét tábornokának rendelte alá. A megbékélés előmozdítása érdekében ezzel egy időben pedig külön utasításban tett ígéretet valamennyi nemzetiség jogainak maradéktalan tiszteletben tartására.

Október 9-én a brüsszeli lap gyökeres fordulatról tájékoztatott, amikor kifejtette: a Jellačić ellen tömegesen felkelő magyar parasztok hatalmas lelkesedésüknek köszönhetően minden fronton felülkerekednek.⁷⁴ A „Seconde édition” rovat másnap olvasható megállapítása⁷⁵ pedig azt hangsúlyozta, miszerint a magyarok eldöntötték, hogy „energikusan ellenállnak”, és néhány sikerük oly mértékben felerősítette bátorságukat, melynek következtében felkelésük immár az egész országra kiterjed. Cikkíró nyomatékosan aláhúzta: a Pest alatt lejátszódó események kimenetele élet és halál kérdése Ausztria számára. Az erőviszonyok alakulása szempontjából egy későbbi elemzés⁷⁶ ugyanakkor joggal tulajdonított megkülönböztetett jelentőséget annak, hogy Erdélyben a magyarok pozíciói rohamosan meggyengültek, az osztrák reguláris seregek és a Habsburg-kamarilla szolgálatában álló román felkelők csapatai a magyar városokat sorra elfoglalják, és nyíltan felmondták az uniót.

Miután Jellačić győzelmeiről és vereségeiről folyamatosan tudósított, október 11-én megjelent számában a *Le Libéral liégeois* utalt azokra a felbukkanó véleményekre, melyek szerint a válság Magyarországon a pozitív kibontakozás irányában mozdult el. A remélt megoldás esélyét latolgatva felidézte, hogy az

⁷⁴ „Seconde édition”, *LIb* 1848. okt. 9. No. 283. 3.

⁷⁵ „Seconde édition”, *LIb* 1848. okt. 10. No. 284. 2.

⁷⁶ „Nouvelles d'Allemagne”, *LIb* 1848. okt. 31. No. 305. 3.

uralkodó (október 3-án – E.G.) újabb rendeletet bocsátott ki, melyben leváltotta a magyar párt vezetőjének tekintett Kossuthot, s mindeközben a horvát bánt teljhatalmú végrehajtójává nevezve ki, nem engedélyezett a magyarok számára több alternatívát, mint az abszolutizmusnak való teljes alárendelődést, avagy a kétségbeesett ellenállást. A cikkíró szerint lépésével Magyarország királya saját politikáját leplezte le, amikor a legyőzött horvát csapatok támogatására a császári seregeket mozgósította, s döntésével gyakorlatilag kiprovokálta, hogy a magyarok valamennyi erőforrásukat egyesítsék az osztrákok és a szlávok közös fellépése ellen.⁷⁷ Hasonlóképpen ítélte meg a helyzetet a folyamat tömör rekonstruálására vállalkozó L'Éclairneur.⁷⁸ A namuri lap visszatekintő elemzése szerint azt követően, hogy „jelentős számban magyarokból álló” seregével a Habsburg-uralkodó az itáliaiak ellenállását megtörte, elsősorban Horvátországban toborzott és Jellačić vezette csapataival Magyarország ellen fordult, ahol azonban meg kellett ismernie „az antik nemzetiség” erejét. Az „atyai uralkodó” titokban összejátszott egyik népével a másik ellen, majd polgárháborút robbantott ki, amelyben horvát tábornokát a saját főherceg testvére parancsnoksága alatt álló sereg ellen küldte.

Lamberg gróf meggyilkolásáról a L'Éclairneur október 7-i számában tájékoztatott. Rosszalló véleményét nem leplezve megrázó képeket közölt a lakosság brutális magatartásáról, „kannibálként” történő viselkedéséről.⁷⁹ A L'Indispensable szintén részletesen tudósított a véres eseményről. Megalapítása szerint Pesten teljes az anarchia és sokan választják a Bécsbe menekülést, mint például az öreg Wesselényi. Kossuthot egy hattagú ideiglenes forradalmi kormány (az Országos Honvédelmi Bizottmány – E. G.) vezetőjének választották meg, aki azzal érvel, hogy a királyi manifesztum érvénytelen volt, mivel azt nem ellenjegyezte egyetlen miniszter sem.⁸⁰

A kiéleződő Habsburg-osztrák-magyar-horvát konfliktus megítélésében a L'Indépendance belge, valamint a többi vizsgált radikális hírlap felfogása között korábban is mutatkozó eltérés október első felében markánsabbá vált. A brüsszeli lap értékeléseiben felerősödött az immár a nemzetiségek megbékéltetője szerepével felruházott Habsburgok béketörekvéseinek visszamenőleges érvénnyel is felidézett méltatása, akikkel szemben – még ha közvetett és visszafogott formában is – megfogalmazódott a Kossuth vezette, és a tavaszi

⁷⁷ „Allemagne”, LLI 1848. okt. 11. No. 250. 2.

⁷⁸ „Autriche”, L'Éclairneur 1848. nov. 9. No. 309. 2.

⁷⁹ „Hongrie”, L'Éclairneur 1848. okt. 7. No. 228. 2.

⁸⁰ „Allemagne”, L'Indispensable 1848. okt. 8. No. 70. 3.

döntő történelmi pillanatokban István főherceg nádor által támogatott radikálisok „szeparatizmusba torkolló” mozgalmának bírálata. A belgiumi mérsékelt liberálisok álláspontjához közelítő minősítést elutasítva, a nemzetiségek elnyomása vádjának egyébként sokban maga is hitelt adó *Le Liberal liègeois*, továbbá az idézett radikális-liberális fórumok azonban félreérthetetlenül leszögezték olvasóik számára: az 1848 koratavaszán lezajlott alkotmányos-polgári átalakulás vívmányait védő magyarok a törvényesség talaján állnak, amikor szembehelyezkednek az önrendelkezésük felszámolására szerveződő, s a nemzetiségeket is mozgósítani képes, a Habsburg-kamarilla által irányított összeesküvéssel.

4. AZ OKTÓBERI BÉCSI FORRADALOMRÓL

A Pest és Bécs sorsközösségében mutatkozó történelmi horderejű kölcsönhatás érvényesülését a radikális-liberális belga közvélemény pontosan felismerte. A minőségi fordulatról, azaz az október 6-i bécsi forradalom kitöréséről október 12-én beszámoló *L'Indépendance belge* – bécsi levelezője tájékoztatása alapján – mindenekelőtt arra mutatott rá, miszerint könnyen megjósolható volt: Jellačić kinevezése nyomán Kossuth rendszerének hívei, azaz valamennyi demokrata meg fog mozdulni a birodalmi fővárosban. A magyar párt ugyanis hosszabb ideje szorosán együttműködött a német egység híveivel, elhithetve velük, hogy a horvát tábornok esetleges felülkerekedése a reakció győzelmét jelenti automatikusan, és azt is tudatosította bennük, hogy a csehek a birodalmi gyűlésben mindig a konzervatívokkal szavaztak együtt. A szerző megítélése szerint a felvázolt összefüggések felidézése nélkülözhetetlen a véres bécsi események megértéséhez, a kialakult helyzetet rekonstruáló értelmezésében ezért kiemelt jelentőséget tulajdonított az említett tényezőknek.⁸¹

Az „új forradalom” várható európai kisugárzása kérdésével foglalkozó másnapi vezércikk szerint a fordulat egyszerre bonyolítja, s egyben le is egyszerűsíti a problémákat. Egyik irányból ismét mozgásba hozhatja a mindeddig sikertelen diplomáciai közvetítési mechanizmusokat az itáliai válság megoldására, mint ahogy előmozdíthatja a magyarországi állapotok javulását is, másfelől ugyanakkor akár még zavarosabbá is teheti a német térség felettébb

⁸¹ „Nouvelles importantes d'Autriche”, *LIb* 1848. okt. 12. No. 286. 3., ugyanezt az értekelést közli szóról-szóra „*Vienne, 7 octobre*” című cikkében a *L'Indispensable* 1848. okt. 15. No. 71. 1.

ellentmondásos viszonyait. Az előítéletektől mentes, higgadt véleményalkotásra törekvő elemző a megindult változásokban egy új történelmi helyzet kialakulásának lehetőségét ismerte fel, s a tét nagyságára való tekintettel a végző következtetések levonása során megfontolt kivárára és mérlegelésre szólította fel közvéleményt, valamint az érintett politikusokat egyaránt.⁸²

Kivárá helyett azonnal határozott és markáns, olvasóit egyértelműen orientáló álláspontot fogalmazott meg a Namurben megjelenő *L'Éclairneur*. Munkatársa szerint⁸³ Isten büntető keze sújtott le a Habsburg-dinasztiára, amely súlyos borzalmakat követett el Galíciában (1846-ban – E. G.), most pedig a horvátokat lázítja fel a magyarok ellen, hogy uralmát machiavellista eszközök felhasználásával meghosszabbíthassa. Megelégedettséggel állapította meg, hogy a bécsi nép nem tűrte tovább a dinasztia mesterkedéseit és elűzte az uralkodót, valamint teljes családját. Kifejezte reményét, hogy az eseményekből megfelelőképpen fognak profitálni azok a magyar ezredek, amelyek kénytelenek voltak mindeddig Itáliában, Radetzky parancsnoksága alatt szolgálni. A *Le Libéral liégeois* október 13-án tájékoztatót a bécsi forradalomról.⁸⁴ A közvetlen előzményeket feltáró elemzése arra emlékeztetett, hogy a német többségű bécsi minisztérium háborút indított a magyarok, a csehek és az olaszok ellen, miközben a szláv párt kísérletet tett a hatalom megragadására. Utalt Palacký kijelentésére,⁸⁵ mely szerint csakis az északi és a délszláv etnikum lehet a dinasztia egyetlen támasza, majd ismertette a magyarok kiáltványát⁸⁶ – azt a pontját emelve ki a deklarációnak –, amely a magyaroszláv szabadság közösségét és a két nép barátságát hangsúlyozta a liberális alkotmányosság alapján. Október 28-án megjelenő számában pedig megerősítette, hogy a proklamáció következtében a lelkesedés Bécsben változatlan.⁸⁷

Az orosz abszolutizmussal szemben az európai demokrácia és a szabad népek védelmezőjeként fellépő, a „szociális reszpublika” eszméit népszerűsítő *Le Débat social*⁸⁸ október 15-én megjelent „Octobre” című írásában azt emelte ki, hogy a forradalom a korábbi ellenforradalmi manipulációk ellenhatásaként robbant ki, amiben nem kis szerepet játszottak a szörnyűséges szociális körülmények. Ferdinánd magatartását XVIII. Lajos Waterloot követő szerepéhez

⁸² „Revue politique”, *Lib* 1848. okt. 13. No. 287. 1.

⁸³ „Autriche”, *L'Éclairneur* 1848. okt. 13. No. 283. 2.

⁸⁴ „Liège, 13 Octobre 1848”, *LLI* 1848. okt. 13. No. 252. 2.

⁸⁵ „Allemagne”, *LLI* 1848. okt. 16. No. 255. 2.

⁸⁶ „Nouvelles d'Allemagne”, *LLI* 1848. okt. 27. No. 65. 2.

⁸⁷ „Nouvelles d'Allemagne”, *LLI* 1848. 28-29. No. 66. 2.

⁸⁸ „Le parlement allemand et les nationalités étrangères”, „L'Assemblée nationale et la République sociale”, *Le Débat social* 1848. okt. 12. No. 28. 242., okt. 8. No. 27. 237.

hasonlítva mutatott rá arra, hogy az oktrojált [sic! – E. G.] alkotmány Bécs hősiés népét nem elégítette ki. A magyarok pozíciójának tisztázásához az előzményekre visszautalva megállapította, hogy régóta törekedtek függőségük felszámolására, nemzeti létük megmentésére. Tavasszal élen jártak a birodalmi tartományok mozgalmi ösztönzésében, őszre pedig egyedül maradtak az ellenforradalmi hullámmal szemben. Jellačić „Európa közepén felejtett vandálokból, félbarbár katonákból” álló csapataival támadt Magyarország elnyomására. A megsegítésére kirobbant bécsi forradalom egész Németországra üdvös hatással lehet.⁸⁹ A brüsszeli republikánus hetilap azt is kifejtette, hogy a magyarok a lengyelek, az olaszok, a csehek és a németek természetes szövetségesei az abszolutizmus, a despotizmus elleni kontinentális kiterjedésű harcban. Egy zászló alatt egyesülve valamennyi nép a biztos győzelem felé haladhatna, de a frankfurti parlamentben felülkerekedtek a szabadság ellenségei, akik a despotizmus itáliai győzelméhez szó nélkül asszisztálnak. A bécsi forradalom most újabb esélyt adott az emberiségnek. A szerző meggyőződése, hogy a nép képes biztosítani a német egységet is magába foglaló szabadságot egész Európában.⁹⁰

Október 29-én az ultra-liberális *Les Débats* belges a bécsi forradalom nemzeti és demokratikus természetét domborította ki.⁹¹ Nemzeti tartalmát az osztrák földre jogtalanul lépő horvátokkal szembeni védekezés mozzanatára hivatkozva hangsúlyozta, míg demokratikus jellegét az osztrák és a magyar nép márciusban kivívott, s a kamarilla által fenyegetett vívmányai védelmezésében látta megnyilvánulni. Ugyanaznap, az ugyancsak ultra-liberális *L'Indispensable*⁹² a „köntörfalazó” bécsi birodalmi parlament hozzáállását bírálta, amiért az minden nap üzenetben sürgette az uralkodót egy liberális kormány kinevezésére, cinikusan figyelmen kívül hagyva, hogy a törvények szellemében az uralkodó nem kormányozhatna, mégis valójában a reakciós kamarilla hozza a fontos politikai döntéseket. Kifogásolta, miszerint a bécsi országgyűlés bizalma a „fantom uralkodó”-val szemben odáig terjed, hogy hamis ígéreteinek továbbra is hitelt ad. Mi több, hinni tud annak beszédében, aki cselekedeteivel bebizonyította, hogy a legalitás és a jog semmit nem ér számára, ha éppen úgy akarja. Sajnálkozva állapította meg, hogy a birodalmi gyűlés nem rendelkezik a történelmi horderejű problémák megoldásához nél-

⁸⁹ „Octobre”, *Le Débat social* 1848. okt. 15. No. 29. 249.

⁹⁰ „Le parlement allemand et les nationalités étrangères”, *Le Débat social* 1848. okt. 15. No. 29. 251.

⁹¹ *Les Débats belges* 1848. okt. 29.

⁹² „Bruxelles”, le 23 octobre 1848. *L'Indispensable* 1848. okt. 29. No. 73. 1.

külözhetetlen energiával, holott éppen arra kapott a néptől felhatalmazást, hogy bármilyen körülmények közepette elszántan védelmezze annak érdekeit. S ezek az érdekek nagyon nagy veszélybe kerültek – állapította meg rosszkedvű nyugtalansággal.

A bécsi forradalom leverését a vizsgált radikális-liberális lapok egybehangzóan elítélték, s azt a szlávok felülkerekedéseként értékelték. A folytatás lehetséges alternatíváit számba véve a *L'Indépendance*⁹³ elsősorban annak megválaszolását tekintette kulcsfontosságúnak, vajon sikerül-e a szlávoknak saját birodalmat alapítaniuk, avagy nemzetiségüknek túlsúlyt biztosítani az újjászervezés előtt álló Ausztriában. A kirajzolódó tendenciák alapján nem tartotta valószínűnek nagyraívó reményeik teljesülését. Megítélése szerint ugyanis a szlávok teljes mértékben ki vannak szolgáltatva az európai nagyhatalmak megosztó politikájának, melynek következtében a lengyelek hosszú évtizedek óta létük védelmezésére kényszerülnek, és ugyanolyan hevesen utálják a cseheket, mint amilyen megvetéssel viseltetnek a horvátok iránt. Azzal számolt, hogy az uralkodó bármikor rászabadíthatja a „horvát hordákat” akár Csehországra, avagy Lengyelországra is, és nem kételkedett abban sem, hogy azok még kevesebb kíméllettel járnának el, mint azt a bécsi németekkel szemben tették. Politikai magatartásuk mozgatógóit mindeközben arra vezette vissza, hogy e nép a „civilizáció ranglétrájának hátsó fokozatán helyezkedik el”, és évszázadok óta megszokta, hogy urainak engedelmesséjén. A felsorolt tények alapján nem is csodálkozott azon, hogy a szláv lakta országokban sem egység, sem egyetértés nem tapasztalható a teendők megítélésében.

Az ultra-liberális brüsszeli hírlap a Habsburg-birodalom helyzetét a forradalom és ellenforradalom küzdelmének koordinátarendszerében határozta meg. Tényszerű megállapításokra alapozott kiegyensúlyozott elemzéseiben következetesen mellőzte érzelmi eszközök alkalmazását, és került a szembenálló felek valamelyike melletti nyílt verbális elkötelezettséget. Az összetett konstellációk és folyamatok tárgyilagos ábrázolására törekedve, a magyarországi helyzet alakulása kapcsán, szeptember második felében „polgárháborús” helyzet kifejlődését érzékeltette, és tájékoztatóiban a nyugati közvéleményben elterjedt magyarellenes sztereotípiák bizonyos elemeit, vízióit is felvillantotta. A közvetlen bírálattól tartózkodva utalt Kossuth szeparatista, „nemzete pusztulását kockáztató” politikájára. S miközben a „szeparatista” mozzanatot a Habsburg viszonylatban a megbékélést hátráltató tényezőként

⁹³ „Nouvelles de Vienne”, *L'ib* 1848. nov. 16. No. 321. 3.

jelenítette meg, a magyarországi belpolitikai válságot egyértelműen a nemzetiségek lázadására vezette vissza, mindenekelőtt a Habsburgok érdekeit kiszolgáló Jellačićban jelölve meg a magyarelles koalíció kulcsfiguráját. A kibontakozás alternatíváit kutatva a magyarok szövetségeseit elsősorban a bécsi demokratákban, valamint a német egység híveiben ismerte fel, akikkel a birodalom szláv alapokra helyezése programjának képviselőit állította szembe.

Bár a bécsi forradalom letörését a L'Indépendance belge a szlávok felülke-rekedéseként értékelte, azok esélyeit hosszú távon mégis negatívan ítélte meg, és a küzdelem elhúzódódását jósolta. „Seconde édition” című rovatának szerzője⁹⁴ a felgyorsuló katonai előkészületekből azt a következtetést vonta le, hogy Magyarország a kétségbeesés ellenállására rendezkedik be, melynek következtében hosszú és rettenetes háborúra lehet számítani. A Le-Libéral liégeois ugyancsak azt hangsúlyozta, hogy a magyarok végsőkig megvívandó háborúra, a Habsburg-dinasztiával szembeni mindent eldöntő utolsó ütközetre készülnek, és ellenállásukat az a Kossuth irányítja, aki nem csupán híveit, a valódi szabadság védelmezőit, hanem ellenségeit is képes komolyan lázba hozni.⁹⁵

5. AZ ELLENFORRADALMI OFFENZÍVA KÖZVETLEN ELŐKÉSZÜLETEIRŐL

A bécsi forradalom felszámolását követően a radikális-liberális belgiumi lapok nagy figyelemmel követték nyomon a konszolidáció tartalmáról, minőségéről érkező információkat és véleményeket. A republikánus Le Débat social szerint a királyok mindenhol és mindenkor ugyanúgy viselkednek. ők a szabadság elnyomói, Jellačić, Windisch-Grätz és Radetzky pedig legfőbb segítők. Együttműködésük eredményeként immár rend uralkodik egész Ausztriában, de a szabadság eltűnt mindenhol.⁹⁶ A L'Indépendance belge tájékoztatója⁹⁷ szerint Windisch-Grätz herceg seregei a birodalmi fővárosban a fizikai rendet helyre állították, s az uralkodó új kormányt nevezett ki, amely megpróbál olyan helyzetet teremteni, amely ha mindenben „nem is teljesen normális”, de képes megakadályozni a Habsburg-monarchia azonnali felbomlását. A radikális forradalom közvetlen veszélye elhárult ugyan, a „másik rend” létrehozásának nehézségei azonban semmivel sem kevésbé komolyak és

⁹⁴ „Seconde édition”, LIb 1848. nov. 18. No. 323. 3.

⁹⁵ „Autriche”, LLI 1848. nov. 14. No. 279. 3.

⁹⁶ „Les rois”, Le Débat social 1848. nov. 26. No. 39. 337.

⁹⁷ „Nouvelles de Vienne”, LIb 1848. nov. 24. No. 329. 3.

fenyegetők – hangsúlyozza „Nouvelles de Vienne” című rovatának szerzője. Az új minisztérium bemutatkozása és első tettei alapján a rendkívüli jelentőségű elemzés szerzője – a kormányalakításra felkért személyek feltételezett tisztessége ellenére – arra a rendkívüli jelentőségű következtetésre jutott, hogy megtörténtek az első lépések a múlt visszatérése irányában. A folyamat kulcsfigurájának tartott Felix Schwarzenberg herceget olvasóinak bemutatva aláhúzta, hogy az arisztokrata a fejedelminél is jelentősebb gazdagsággal, továbbá meglehetősen „militarista személyiséggel” rendelkezik.

A brüsszeli mérsékelt progresszív liberális orgánum december 2-án⁹⁸ arról tájékoztatott, hogy a Schwarzenberg – Stadion – Bach kormány rendkívül fontos, a német egységállam megteremtésében való részvétel elutasításáról szóló döntést hozott, miután olyan egységes birodalom megteremtését tűzte ki célként, amely csupán korlátozott szövetségre lépne Németországgal, a múltra emlékeztető érdekek közössége alapján. A szerzői értékelés szerint e határozattal Ausztria önként mondott le a német térségben korábban elfoglalt tradicionális vezető szerepéről, történelmi dicsőségéről, hogy a szlávok kívánságainak eleget téve kísérletet tegyen egy Duna-menti nagy birodalom megteremtésére. Az elmondottaknak némileg ellentmondva másnap⁹⁹ viszont állítólagos pozitív fejleményekről beszámoló kommentárnak biztosított publicitást, melynek megállapítása szerint a bécsi kormány „őszintén” az alkotmányosság ösvényére lépett, és határozott intézkedéseket hozott a magyarok ellenállásának megtörésére. Cikkíró úgy vélte, az említett lépésekre talán nem is lesz elengedhetetlenül szükség. Amennyiben ugyanis a magyar reguláris csapatok soraiban tapasztalható állítólagos dezertálás folytatódik, a háború kimenetele nem lesz sem hosszú, sem kétséges. A lap további tudósításai arról tájékoztattak, hogy a magyarok szempontjából Erdélyben is folyamatosan romlik a helyzet, mivel e kritikus tartományban „a fajok rettenetes küzdelme” gyújtogatásokhoz, fosztogatásokhoz, valamint tömegmészárlások gyakori előfordulásához vezetett.¹⁰⁰ (Ugyancsak „rettenetes barbár háború”-ról, a magyarok és a székelyek vereségeiről számolt be a L'Éclairneur¹⁰¹). Mintegy pozitív kontrasztként emelte ki ugyanakkor egyik értékelésében, hogy Ausztriában a helyzet javulásának jelei mutatkoznak határozottan, s a kormányzati program bejelentése egyértelműen előnyösen befolyásolta a kabinet megítélését.¹⁰²

⁹⁸ „Nouvelles de Vienne”, LIb 1848. dec. 2. No. 337. 3.

⁹⁹ „Seconde édition”, LIb 1848. dec. 3. No. 338. 3.

¹⁰⁰ „Seconde édition”, LIb 1848. okt. 31. No. 305. 3, dec. 5. No. 340. 3.

¹⁰¹ „Hongrie”, L'Éclairneur 1848. nov. 12. No. 313. 2.

¹⁰² „Revue politique”, LIb 1848. dec. 6. No. 341. 1.

A bécsi forradalom leverését követő időszak fejleményeinek értékelésében bizonytalan és ingadozó L'Indépendance belge I. Ferenc József trónra lépésével december 8-án foglalkozott.¹⁰³ A fordulat a „Revue politique” rovatírója szerint gyökeres szakítást jelent a múlttal, és alapjaiban módosítja a „dolgok jellegét” Ausztriában. A változást kifejezetten pozitívan értékelte, azt egyenesen „új éra” beköszöntésének nevezte, amely kedvező új lehetőségeket teremt a monarchia számára. I. Ferenc József proklamációját világosabbnak minősítette a kormány programjánál, mindenekelőtt abban határozva meg erőnyeit, hogy „okos, mérsékelt, komoly” eszméket hirdetve meg, s a klasszikus liberális rendszerek alapelemeit adaptálva, határozottan az alkotmányosság útjára tereli a folyamatokat. Két nappal később¹⁰⁴ bécsi levelezőjének tájékoztatóját közölve – és minden megjegyzés nélkül hagyva azt az alkotmányos evidenciát, miszerint a megkoronázott uralkodó köteles az elődje által szentesített törvényeket megtartani – arra emlékeztetette olvasóit, hogy míg a korábbi uralkodó a magyarok „kiváltságaira” esküdött fel, I. Ferenc József csupán az „alkotmányos rendszeren belül” ígért számukra pozíciót, de szigorúan a valamennyi nemzetiség részére egyformán érvényes egyenlő jogok alapján. Tévedésen alapuló meggyőződésében a fiatal fejedelem egyedüli feladatát abban jelölte meg, hogy Magyarország státusát az ország szabad polgárai többségének kívánsága szerint szabályozza. Ezzel párhuzamosan nyomatékosan utalt arra is, miszerint a szlávok, a románok és a németek által alkotott többség nem mulasztotta el, hogy egy erős és nagy Ausztria mellett nyilatkozzon, aminek megvalósításához viszont – hangsúlyozza – először Magyarországot kell pacifikálni.

A december 2-i államcsíny véget vetett a L'Indépendance belge elhúzódozó hezitálásának. A fordulatot értékelve a progresszív liberális lap – hitelt adva a Habsburgok és a nemzetiségek megtévesztő propagandájának – nem csupán a neoabszolutizmus konstitucionalista jelmezben történő megjelenítése és elfogadtatása hamis ideológiájának népszerűsítő szerepére vállalkozott, de közvetve elismerte az uralkodó által – az alkotmányos előírások betartása mellett – szentesített áprilisi törvények egyoldalú, abszolutisztikus eszközökkel végrehajtott revíziójának jogosságát is. Bár az uralkodócserevel behatóan nem foglalkozott, kritikusabban értékelte I. Ferenc József trónra lépését, és értelmezte a neki tulajdonított szándékokat a Le Libéral liégeois. December 10-én közölt megállapítása¹⁰⁵ szerint az új uralkodó legelőször is meg akar bizonyosodni had-

¹⁰³ „Revue politique”, Llb 1848. dec. 8. No. 343. 1.

¹⁰⁴ „Nouvelles d'Autriche”, Llb 1848. dec. 10. No. 345. 3.

¹⁰⁵ „Nouvelles diverses”, Lll 1848. dec. 10. No. 305. 3.

serege és parancsnokai elszántságáról, valamint képességeiről, miközben ezzel egy időben hízeleg a szlávoknak, akikre kétségtelenül támaszkodni kíván és egyben kénytelen. Meggyőződése, hogy a fiatal fejedelem mindenekelőtt nagybátyja [valószínűleg Lajos főhercegre gondolt a szerző], s nem kevésbé anyja, Zsófia főhercegnő tanácsait hűségesen követve fogja alakítani politikáját.

1848 végéhez közeledve a Nyugat-Európában lejátszódó politikai folyamatok közül a L'Indépendance a franciaországi belpolitikai eseményeknek tulajdonított az egész kontinens jövőjét befolyásoló jelentőséget. Az elnökválasztási előkészületek részleteibe bepillantást nyújtva december 11-én¹⁰⁶ szükségesnek nevezte, hogy a rend valamennyi híve, a valódi szabadság valamennyi igaz barátja felsorakozzon a megfelelő politikus mögött. A lehetséges megoldásokat sorra véve – arra az esetre, amennyiben valamelyik olvasónak véletlenül kétsége támadna – szerző szükségesnek érezte megerősíteni, miszerint Cavaignac elkötelezte magát a köztársaság, az általános választójog és a rend ügye mellett, amiért is a legjobb lelkiismerettel szorított esetleges győzelméért.

A brüsszeli hírlap azonban hamarosan Louis Bonaparte győzelmét volt kénytelen bejelenteni.¹⁰⁷ Bizonyos csalódása ellenére mégis mindenekelőtt arra figyelmeztette francia elvbarátait: a kisebbség fegyelmezetten vegye tudomásul a törvényes keretek között megszületett eredményt. Majd olvasóit és mintegy önmagát is megnyugtatta hozzátette, hogy az ifjabb Napóleon hívei szintúgy a nemzeti intézmények mellett kötelezték el magukat. A ferenc-józsef-i „liberális” kísérlet meghirdetését követően először a cavaignaci, majd a bonapartista kurzusnak is bizalmat szavazva, látványos meglepéssel sietett üdvözölni és közzétenni azokat az információkat, melyek szerint a nyugalom továbbra is zavartalan Párizsban és a szellemi légkör is napról-napra javul, mivel valamennyi politikai irányzat szeme előtt a közös nemzeti érdek lebeg.

Visszatérve a magyarországi események vizsgálatára, a L'Indépendance december 21-én a köztársaság Pesten történt kikiáltása, valamint – ezzel szöges ellentétben – Kossuth királlyá koronázása hírének felröppenéséről számolt be egy időben. Mindkét variációt tökéletesen kizártnak nevezve hozzátette, hogy a republikánus megoldást esetleg valamivel kevésbé valószínűtlennek tekinthetné, a valóságban azonban semmi nem támasztja alá annak bekövetkezését.¹⁰⁸ A Le Libéral liégeois már korábban közzétette értesüléseit, melyek szerint a pesti országgyűlés a magyar trónt betöltetlenek, a Habsburg dinasztiát pedig a továb-

¹⁰⁶ „Revue politique”, Llb dec. 11. No. 346. 2.

¹⁰⁷ „Revue politique”, Llb 1848. dec. 13. No. 348. 1., vö. 1848. dec. 17. No. 352. 1.

¹⁰⁸ „Revue politique”, Llb 1848. dec. 21. No. 356. 1.

bi uralkodásra méltatlannak nyilvánította.¹⁰⁹ Sajnálatos, hogy kétségkívül objektív szándékú, ám tartalmilag sokban félrevezetően pontatlan bejelentésében a hírlap munkatársa elfelejtette tájékoztatni olvasóit arról, hogy a magyar alkotmányt súlyosan megsértő eljárás ellen tiltakozó képviselők döntésükkel tulajdonképpen legitim uralkodójukhoz, V. Ferdinándhoz való törvényes ragaszkodásukat fejezték ki. A későbbiekben – szavahihető utazók biztos információkra hivatkozva – pedig szintén a köztársaság kikiáltásáról, Kossuth elnökké választásáról írt, egyenesen IV. Lajosnak címezve a magyar politikust.¹¹⁰

6. ÖSSZEGZŐ ÉRTÉKELÉSEK 1848/49 FORDULÓJÁN

A december végére kialakult helyzet előzményeit, s az odavezető folyamatokat részletesen taglaló, „L`Allemagne depuis 1815.” című év végi értékelésében a L`Indépendance belge¹¹¹ a magyar politikai elit közjogi álláspontjára helyezkedve megállapította: Metternich differenciáló politikája következtében „Hungária finn fajhoz tartozó magyarjai” régóta alkotmányos monarchiával rendelkeztek, melyet az 1791-ben elfogadott alaptörvénynek köszönhetően még a Lajtán túl érvényben lévő abszolutisztikus kormányzati rendszerek mellett sem lehetett az osztrák örökös tartományok módján kormányozni, s amelynek mechanizmusát az 1848 koratavasán lezajlott nagy átalakulások során sikerült széles liberális alapokra helyezniük. Január 1-jén megjelent újévi beköszönő számában az átfogó európai áttekintést megrajzoló brüsszeli hírlap vezércikke¹¹² a Habsburg-monarchiáról szólva ugyanakkor azt emelte ki, hogy Ausztriában – akárcsak Berlinben – örökre felszámolták az „ancien régime” örökségét, s fiatal fejedelme uralkodása alatt a birodalom új erőre kapott modern intézményeiben. I. Ferenc József új politikájának egyértelműen pozitív méltatása – még ha nem is mondták ki – közvetve az ellene szegülő Magyarország bírálatát is jelentette. Mindennek ismeretében nem tekinthető egyszerű véletlennek, hogy egy néhány nappal később megjelent közlemény¹¹³ a rokonszenv minimális kinyilvánítása nélkül jelentette be Kossuth ügyének állítólag végleges bukását, majd a negatív és tendenciózus propaganda hadjá-

¹⁰⁹ „Autriche”, LLI 1848. dec. 13. No. 308. 3.

¹¹⁰ „Autriche”, LLI 1848. dec. 16-17. No. 311. 2., vö. 1848. dec. 20. No. 314. 3.

¹¹¹ „L`Allemagne depuis 1815. III. Les Etats héréditaires d` Autriche”, LIb 1848. dec. 30. No. 365. 1.

¹¹² „Revue politique”, LIb 1849. jan. 1. No. 1. 1.

¹¹³ „Nouvelles d` Autriche”, LIb 1849. jan. 3. No. 3. 3.

rat hazug állításainak hitelt adva hozzátette: a magyar politikus több személy vagyonát lefoglaltatta.

Ugyancsak január elsején közölt átfogó értékelést a *Le Libéral liégeois* a bécsi forradalom katonai felszámolásának immár megtapasztalt és további várható következményeiről.¹¹⁴ Súlyos történelmi tévedésnek nevezte, hogy a döntés pozíciójában levő felelős, ámbátor önző politikai körök képtelenek felismerni: a birodalmi főváros meghódoltatása egyet jelent a szlávizmus felülkerekedésével a germán elvvel szemben, és rettenetes jövőt készít elő Nyugat-Európa számára is. Ausztria ma már szláv monarchia, „a barbarizmus hordájának prédája” Közép-Európában, mint ahogy északon a cári Oroszország türannizmusa érvényesül – hangsúlyozta, miközben arra figyelmeztette olvasóit és az érintetteket, hogy a két szláv faj összefogásra készül, és az autoritás zászlaját magasra emelve hamarosan új keresztes hadjáratot indít Ázsiából Európa ellen. Az európai civilizáció elsősorú védelmezőit a lengyelekben, a csehekben és a magyarokban jelölte meg, de komolyan tartott attól a lehetőségtől, hogy „a bátor magyarok” végül a szlávok áldozataivá válnak, országuk pedig olyan széles csatamezővé lesz, melyen keresztül vonulnak „az európai szabadság legveszedelmesebb ellenségei.” Emlékeztetett arra is, hogy Frankfurt, Bécs és Berlin már a despotizmus kezében vannak, 1848 tavaszának forradalmait Európa-szerte megölték. A német egységmozgalom karjait levágták, s a német nép Bonaparte Franciaországa és a pánszlávizmus között tehetetlenül vergődve, kiszolgáltatottan vár sorsára.

A *Les Débats* belges január 7-én, „*Du ban Jellachice*” című írásában fejtette ki véleményét. Emlékeztetett arra, hogy a horvát politikus az egyik oldal szerint a birodalmi főváros megmentője, oltalmazója. A másik oldal szerint viszont barbár hordák vezére, a reakció eszköze, a szabadság elnyomója. Valójában a horvát nemesi családból származó, határőrvidéki ezredben szolgáló hűségese tiszt célja a szerző szerint a szláv szokások, privilégiumok, intézmények konzerválása „kedves Horvátországában”, valamint a különböző tartományok bécsi központi hatalomhoz kötésének szinte vallásos támogatása. Igazi politikája pedig egyszerűen nem más, mint Ausztria renoválása.¹¹⁵

Január 5-én a „*L'Allemagne depuis 1815.*” című cikksorozat negyedik részeként a *L'Indépendance belge* „*La Hongrie et la Croatie*” alcímű tanulmánya¹¹⁶ az előző év tanulságai összegzésére vállalkozott. A részletes természeti leírást tartalmazó hosszas bevezetőt a honfoglalás előtti korokig vis-

¹¹⁴ „Correspondance d'Allemagne”, *LLI* 1849. jan. 1. No. 1. 1-2.

¹¹⁵ „Du ban Jellachice”, *Les Débats belges* 1849. jan. 7. No. 1. 2-3.

¹¹⁶ „L'Allemagne depuis 1815. IV.”, „La Hongrie et la Croatie”. *Llib* 1849. jan. 5. No. 5. 1-2.

szanyúló, a magyar fejlődés fő csomópontjait meghatározó történeti áttekintés követi. A gondolatmenet kiemeli az Aranybulla jelentőségét, amely megeremtette a nemesi kiváltságokra alapozott magyar nemesi nemzetet, s amelyet az 1514-ben kiadott Tripartitum – a nem nemesek alávetettségét fokozva – megerősített, s amely 1848 tavaszáig a magyar politikai-társadalmi szervezet alapját képezte. Mert bár – mint hangsúlyozza – 1687-et követően a Habsburg ház trónörökösödési joga érvényesült, az uralkodó jogkörét a magyar diéta sokban képes volt korlátozni. Tanulmányíró részletesen beszámol II. Józsefnek a magyarok patriotizmusát „végletekig felerősítő” germanizálási kísérleteiről, majd Magyarország általa 1825-től eredeztetett újjászületésének az ellenzéki liberális mozgalom megszületésével összekapcsolódó megindulásáról, külön kiemelve a fiatal mágnás Széchenyi István, „ezen briliáns iskola vezére” meghatározó szerepét. Az új korszak beköszöntését pedig a liberális reformkezdeményezések meghirdetéséhez országos fórumot biztosító 1832-36-os országgyűlésre teszi.

A jelenkor vizsgálatára áttérve az írás szerzője mindenekelőtt azt emelte ki, hogy a germán szupremácia alól felszabaduló magyarok nyelvük erőszakos terjesztésére, a szlovákok, a románok és a horvátok elnyomására törekedtek, ami végül a horvátok heves ellenállását provokálta ki. Nem kevésbé fontosnak (és károsnak?) tartja, hogy a magyar ellenzék célba vette Magyarország Ausztriától történő elszakítását is. Elismeri, hogy e „régie és legyőzhetetlen” patriótákból szerveződő, Wesselényi Miklós, majd Kossuth Lajos vezette mozgalom határozottan fellépett a feudális kiváltságok felszámolása érdekében, de a teljes magyar valóság hangsúlyos elemének tekinti a türelmetlenség szellemében fellépő fiatalok republikánus törekvéseit is. A reformkori fejlődés jellegzetes tendenciájaként állítja be, hogy az ellenzék 1834-ben még általános elismertségnek örvendő vezére, Széchenyi István fokozatosan a konzervatív párt vezérévé vált, mivel – nem egyedül – félt a radikális párt megerősödésétől, egyben azonban rendelkezett a kellő bátorsággal is annak beismeréséhez, hogy a különböző nemzetiségek mozgalma közvetlenül a „fajok elmúlhatatlan eszméjéből” ered, és azt a magyarosítás politikája sokban erősíti. Rámutatott ugyanakkor arra is, hogy Ausztria ügyesen profitált a kialakult antagonizmusból és szépen csengő ígéretekkal halmozta el a horvátokat, a románokat egyaránt.

A tanulmányíró szerint a folyamatban döntő jelentőségű fordulatot hozott a „liberális szellemiségű” István főherceg nádorrá választása, majd a bécsi forradalom kitörése, melynek hatására az udvar elfogadta a magyar alkotmányos reformköveteléseket. Szerző külön méltatja a jobbágyfelszabadítás jelentőségét, valamint az uralkodó hozzájárulását a felelős, független magyar minisz-

térium létrehozásához. Meghatározónak tekinti azonban, hogy még ezek a jelentős engedmények sem tudták feltartóztatni a radikális párt térnyerését, amely a robot eltörlésével megszerezte magának a parasztság támogatását. Hogy a Kossuth vezette radikálisok március 3-át követően immár egyértelműen a Habsburg-birodalomtól történő elszakadásra, illetve a szláv-horvátok feletti dominancia kiépítésére törekedtek, majd támogatásra találtak Ausztriában, egy olyan pártban, amelyik rettegett a szláv elem túlsúlyától. A magyar tendencia visszaszorítása érdekében lépett fel szerinte a horvát bán Jella?i?, a győzelem esélyével. Schwarzenberg herceg kormányprogramjából pedig a kibontakozás lehetőségét olvassa ki, mivel az – vele egyetértésben – annak felismeréséből indul ki, miszerint Ausztriát csakis a különböző fajok egyesítésével, és az egyenlő jogok alapján lehet megmenteni, stabilizálni.

A hosszan elemzett tanulmány megállapításai arra engednek következtetni, hogy 1848/49 fordulóján a L'Indépendance belge munkatársai körében immár végleg felülkerekedett az a nyugat-európai közvélemény széles rétegeiben elterjedt vélemény, amely az Ausztriától elszakadásra törekvő, s nemzetiségiakat elnyomó magyarokról terjesztett elmarasztaló érveket elfogadta és terjesztette. A kialakult konfliktusért elsősorban a magyarok radikális politikáját kárhoztatták, mellyel szemben az érdemi kibontakozás reális esélyét magában hordozó alternatívaként üdvözölték I. Ferenc József kurzusát. A brüsszeli orgánnummal ellentétesen a radikális-liberális álláspontjához következetesen ragaszkodó Les Débats belges, a namuri L'Éclairneur, a brüsszeli L'Indispensable, valamint a republikánus Le Libéral liégeois és a Le Débat social a magyarok harcában egybehangzóan a demokratikus legitimitás elvére alapozott, valamint a szlávokra támaszkodó Habsburgok ellenforradalmi törekvéseivel szembeni alkotmányos és törvényes önvédelem tényét emelte ki.

RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

LIb: L'Indépendance belge

LLl: Le Libéral liégeois

Mb: Le Moniteur belge